

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ПРЕЗИДЕНТІНІҢ ЖАНЫНДАҒЫ
МЕМЛЕКЕТТІК БАСҚАРУ АКАДЕМИЯСЫ

Басқару институты

Қолжазба құқығында

Айгерім Әбілжанқызы Досова

**ТҰРАҚТЫ ДАМУ МАҚСАТТАРЫНА ҚОЛ ЖЕТКІЗУДЕГІ ЭКОНОМИКАЛЫҚ САЯСАТ
ҚҰРАЛДАРЫН ЖЕТІЛДІРУ**

«7M041 – Бизнес және басқару» дайындық бағыты бойынша
«7M04106 – Экономика» білім беру бағдарламасы

_____ Бизнес және басқару магистрі дәрежесін алу үшін магистрлік жоба

Ғылыми жетекші _____ Жасер Әзімханұлы Жарқынбаев э.ғ.д.
(қолы) (аты–жөні, ғылыми дәрежесі, ғылыми атағы)

Жоба қорғауға жіберілді: «_____» _____ 2022ж.

Басқару институтының директоры _____
(қолы) (аты–жөні, ғылыми дәрежесі, ғылыми атағы)

Нұр-Сұлтан, 2022

МАЗМҰНЫ

НОРМАТИВТІК СІЛТЕМЕЛЕР	3
БЕЛГІЛЕР МЕН ҚЫСҚАРТУЛАР.....	4
КІРІСПЕ.....	5
ӘДЕБИЕТКЕ ШОЛУ.....	7
ЗЕРТТЕУ ӘДІСТЕРІ	9
1. Мемлекеттік жоспарлау жүйесі тұрақты даму мақсаттарын іске асыру тетігі ретінде.....	9
2. Тұрақты даму мақсаттарын оқшаулау және орындау бойынша ағымдағы мәртебені бағалау.....	14
3. Қазақстанның дамуын қаржыландырудың тұрақты даму мақсаттарын іске асыруға әсерін бағалау.....	20
4. Тұрақты даму мақсаттарын мемлекеттік бюджеттеудің әлемдік тәжірибесі.....	30
5. Тұрақты даму мақсаттарын іске асыру саласындағы мемлекеттік саясат құралдарын жетілдіру жөніндегі ұсынымдар.....	37
ҚОРЫТЫНДЫ.....	40
ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ.....	44
ҚОСЫМШАЛАР.....	47

Нормативтік сілтемелер

Осы магистрлік жобада келесі нормативтік құжаттарға сілтемелер пайдаланылды:

1. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2017 жылғы 29 қарашадағы №790 қаулысымен бекітілген Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік жоспарлау жүйесі.

2. «Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі Стратегиялық даму жоспарын бекіту және Қазақстан Республикасы Президентінің кейбір жарлықтарының күші жойылды деп тану туралы» Қазақстан Республикасының Президенті Жарлығының жобасы туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2017 жылғы 30 қарашадағы №799 қаулысы .

3. «Қазақстан Республикасының Бірыңғай бюджеттік сыныптамасының кейбір мәселелері туралы» Қазақстан Республикасы Қаржы министрінің 2014 жылғы 18 қыркүйектегі №403 бұйрығы. Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде 2014 жылы 26 қыркүйекте № 9756 болып тіркелді.

4. «Қазақстан Республикасының Бірыңғай бюджеттік сыныптамасының кейбір мәселелері туралы Қазақстан Республикасы Қаржы министрінің 2014 жылғы 18 қыркүйектегі № 403 бұйрығына өзгеріс енгізу туралы» Қазақстан Республикасы Қаржы министрінің м.а. 2014 жылғы 30 қыркүйектегі № 420 бұйрығы.

Белгілер мен қысқартулар

ТДМ – тұрақты даму мақсаттары

БҰҰ – Біріккен Ұлттар Ұйымы

БҰҰ БА – Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас Ассамблеясы

ЕҰШ – ерікті ұлттық шолуу

ББС – Бірыңғай бюджеттік сыныптама

МБ – мемлекеттік бағдарлама

ҚР ИИДМБ – Қазақстан Республикасын индустриялық–инновациялық дамытудың мемлекеттік бағдарламасы

АӨК – Агроөнеркәсіптік кешен

ERI – Экономикалық зерттеулер институты

QIA – Жылдам интеграцияланған бағалау

МЖҚЖ – мемлекеттік жоспарлау құжаттарының жүйесі

АҚ – акционерлік қоғам

SDSN – Sustainable Development Solutions Network

МЭГ–ТДМ – ТДМ бойынша ведомствоаралық сараптау тобы

ЖІӨ – жалпы ішкі өнім

ЖКБ – Жылдам кешенді бағалау

ЖКО – Жол–көлік оқиғасы

ESDN – Еуропалық тұрақты даму желісі

ҮЕҰ – Үкіметтік емес ұйымдар

АЖ – ақпараттық жүйе

ESG – экологиялық, әлеуметтік және корпоративтік басқару

HLPF – тұрақты даму бойынша жоғары деңгейдегі саяси форум

ҰЭМ – Ұлттық экономика министрлігі

Қаржымині – Қаржы министрлігі

Кіріспе

Зерттеудің өзектілігі мен мәселесі. Тұрақты даму мақсаттары (ТДМ) саласындағы соңғы жетістіктерді COVID–19 пандемиясы жоққа шығаруы мүмкін боларлық жаңа бағытта мемлекеттік бюджеттеу ерекше назар аударуды талап етеді. Халықаралық ұйымдарда бірнеше рет көтерілген COVID–19 теңсіздігі жыл сайын артып келеді. 2020 жылдың басында, COVID–19 пандемиясының басталуына дейін, Давостағы Дүниежүзілік экономикалық форумда Oxfam International есебі ұсынылып, кірістер теңсіздігі тағы да талқыланды. 2020 жылғы есепке сәйкес, 2019 жылы әлемнің 200 еліндегі 2153 миллиардердің байлығының жалпы құны 8,7 трлн долларды құрады. Бұл ретте миллиардерлерді есептемегенде 4,6 млрд адамның жиынтық байлығы 8,2 трлн доллардан аспайды [1].

2021 жылғы есепте «әлемдегі ең бай 1000 адам тоғыз айда коронавирустық пандемияның экономикалық әсерінен қалпына келді» делінген. Планетаның ең кедей адамдарына өмір сүру сапасын пандемия деңгейіне дейін қалпына келтіру үшін кем дегенде он жыл қажет болады, ал пандемия бұл алшақтықты бай және кедей елдер арасында арттыруы мүмкін [2]. Сондықтан үкіметтердің әлеуметтік–экономикалық проблемаларды шешу үшін салық–бюджет саясатының кедейлік пен теңсіздікке әсері туралы барабар ақпаратты жұртшылыққа қалай ұсынатынын түсіну маңызды.

Мемлекеттік бюджеттердің қалай жұмсалатыны туралы мәселе тұрақты даму мақсаттарына қол жеткізудің негізі болып табылады. Зерттеу тақырыбын таңдау, оның өзектілігімен қатар, қазіргі экономика жағдайында теориялық дамудың жеткіліксіздігіне байланысты, өйткені тұрақты даму мақсаттарын іске асыру саласындағы мемлекеттік саясат үнемі жетілдіруді қажет етеді.

Осы зерттеу жұмысын жүргізу қажеттілігінің негіздемесі, біздің елімізде ТДМ стратегиялық және бюджеттік жоспарлауды әлсіз үйлестіру болып табылады. Сондықтан, Қазақстан үшін ТДМ қағидаттарын стратегиялық және бюджеттік жоспарлауға кіріктіру маңызды.

Жобаның мақсаты Тұрақты даму мақсаттарын іске асыруға Қазақстанның дамуын қаржыландырудың тиімділігін зерделеу және осы талдаулар негізінде Тұрақты даму мақсаттарын іске асыру саласындағы мемлекеттік саясатты жетілдіру жөнінде ғылыми–практикалық ұсынымдар әзірлеу болып табылады.

Мақсатты іске асыру үшін жобалар міндеттері:

- мемлекеттік жоспарлау жүйесін тұрақты даму мақсаттарын іске асыру тетігі ретінде зерделеу;
- тұрақты даму мақсаттарын оқшаулау және орындау бойынша ағымдағы мәртебені бағалау;
- Қазақстанның дамуын қаржыландырудың Тұрақты даму мақсаттарын іске асыруға әсерін бағалау;
- Тұрақты даму мақсаттарын мемлекеттік бюджеттеудің әлемдік тәжірибесін зерттеу;

– Тұрақты даму мақсаттарын іске асыру саласындағы мемлекеттік саясат құралдарын жетілдіру әлеуетін ашу.

Зерттеу объектісі: Қазақстан Республикасындағы дамуды қаржыландыру болып табылады.

Күтілетін нәтижелер:

– Тұрақты даму мақсаттарын оқшаулау және орындау бойынша ағымдағы мәртебені бағалау және оның негізінде болашақта назар аударуға лайық салаларды анықтау күтілуде;

– Бірыңғай бюджеттік классификация ТДМ бюджеттеу деңгейін жеткілікті түрде көрсетпейді деп күту керек;

– егер ТДМ қағидаттарын бюджеттік жоспарлауға интеграциялайтын болсақ, онда Тұрақты даму мақсаттарын іске асырудың тиімділігі артады деп бағамдалуда.

Практикалық маңыздылығы жұмыста ТДМ іске асыру саласындағы мемлекеттік саясат құралдарын жетілдіру бойынша нақты ұсынымдар қамтылатындығында. Бұл зерттеу ТДМ әлеуметтік–экономикалық индикаторларын қаржыландырудың тиімділігін бағалауға, түрлі олқылықтарды анықтауға көмектесті және мемлекеттік саясат құралдарын жетілдіру бойынша ұсынымдар ұсынады.

Сондай-ақ, магистрлік жобаның нәтижелерін тиісті ведомстволардың мамандары, ЖОО оқытушылары, зерттеушілер, жеке сектор және барлық мүдделі тұлғалар пайдалана алады.

Әдебиетке шолу

Магистрлік жоба бойынша жұмыс барысында әртүрлі еңбектер, баяндамалар, есептер, стратегиялық құжаттар, тұрақты даму және мемлекеттік бюджеттеу мақсаттары тақырыптарына Мемлекеттік бағдарламалар зерделенді. Бұл Қазақстанның және басқа елдердің тұрақты даму мақсаттарының тұжырымдамасын дамыту жөніндегі ағымдағы жетістіктерін және ТДМ қағидаттарын әртүрлі елдердің стратегиялық және бюджеттік жоспарлауына интеграциялау тәжірибесін талдауға мүмкіндік берді.

Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас Ассамблеясы (БҰҰ БА) 2015 жылғы 25 қыркүйекте қарар қабылдады. Бас Ассамблея Біріккен Ұлттар ұйымы саммитінің қорытынды құжаты ретінде «біздің әлемді қайта құруды: тұрақты даму саласындағы 2030 жылға дейінгі кезеңге арналған күн тәртібін» (бұдан әрі – 2030 Күн тәртібі) қабылдады. Ол бір–бірімен тығыз байланысты және интеграцияға және мемлекеттік даму стратегияларын іске асыруға кешенді бағытталған 17 мақсат пен 169 міндеттерді қамтиды. Экономикалық өсу, әлеуметтік әл-ауқат және қоршаған ортаны қорғау сияқты тұрақты дамудың үш негізгі компонентіне ерекше назар аударылады. [3].

«Sustainable development» ұғымы алғаш рет 1987 жылы БҰҰ Қоршаған орта және даму жөніндегі Дүниежүзілік комиссиясының Харлем Брундтландтың "біздің ортақ болашағымыз" атты баяндамасында айтылған. Осы баяндамада «sustainable development» ұғымына «қазіргі уақыттың қажеттіліктерін қанағаттандыратын, бірақ болашақ ұрпақтардың өз қажеттіліктерін қанағаттандыру қабілетіне қауіп төндірмейтін даму» деген түсінік беріледі [4.].

XXI ғасырда адамзат дамуының басым стратегиясы тұрақты даму тұжырымдамасы болып табылады. «Sustainable development» ұғымы бізде "тұрақты даму" деп аударылады және пайдаланылады, және оның жалпыға бірдей танылған және нақты бір анықтамасы жоқ. Отандық және шетелдік ғалымдар бұл ұғымға әртүрлі анықтама береді [5], [6], [7], [8].

Зерттеу барысында Хамбар Б., Елеусізов Б. К. сияқты отандық және шетелдік ғалымдардың еңбектері зерттелді [9.], Клишина Е.], Т. И. Виноградов [11.В. в. Вагин, Н.А. Шаповалов, Н. В. Гаврилов [12], Ускова т. в. [13], Le Blanc D. [14], Hege E., Brimont L. [15], Danilov Y. [16] ТДМ іске асыру және тұрақты даму Тұжырымдамасы мәселелері бойынша.

Сондай-ақ, Қазақстанда ТДМ іске асыруды зерделеу кезінде «тұрақты даму мақсаттарына қол жеткізу бойынша Қазақстан Республикасының ерікті Ұлттық шолуы» пайдаланылды. Ерікті ұлттық шолу (түп) Мыңжылдықтың даму мақсаттары аяқталған сәттен бастап қол жеткізілген нәтижелердің көрінісі, сондай-ақ 2030 жылға дейінгі күн тәртібіндегі бастамалар мен іс-шаралардың жалғасы болып табылады [17]. «Қазақстан – 2050 Стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» [18], Қазақстанның 2020-2022 жылдарға арналған Тұрақты даму мақсаттарына қол жеткізуді мониторингтеу жөніндегі жол картасы [19], «Ұлт жоспары – 100 нақты қадам» [20] талданды.

Зерттеу барысында ТДМ іске асыру және қол жеткізу бойынша БҰҰ агенттіктерінің кезеңдік есептері, тұрақты даму саласындағы зерттеу орталықтары мен институттарының есептері [22], [23], [24] өте құнды болды. Басқа елдердің тұрақты даму мақсаттарын іске асырудағы тәсілдері зерттелді [23], [25].

Ғылыми-зерттеу жұмыстары: Боровкова В. А., Боровкова В. А. [26], Д. Стиглиц [27], С. Н. Бобылева [28], Богачева О. В. [29], И. А. Яковлева [30], Д. В. Черемисинов [31] және т. б. тұрақты дамуды қаржыландыру мәселелерін қарастырады.

Алайда, тұрақты дамудың жетістіктері мен проблемаларын көрсететін көптеген ғылыми еңбектерге қарамастан, зерттеумен байланысты негізгі аспектілер тұрақты даму мақсаттарын іске асыру саласындағы мемлекеттік саясатты жетілдіру жеткіліксіз зерттелген. Қазақстанда тұрақты даму мақсаттарын іске асыру ерекшеліктері тақырыбы жеткілікті зерттелмеген.

Бюджеттік қаржыландырудың маңыздылығына арналған еңбектердің жеткілікті саны бар екеніне қарамастан, бюджеттік қаржыландыруды дамытудың әдіснамалық негіздері өзекті болып табылады. Әлеуметтік өзін-өзі ұйымдастыруды, аймақтық және муниципалды дамуды қолдануды жақсарту жолдарын таңдаудың ғылыми және практикалық мәселелерін бағалау және шешу саласында олқылықтар бар.

Зерттеу тақырыбын таңдау, оның маңыздылығына қосымша, қазіргі экономика жағдайында теориялық дамудың жеткіліксіздігіне байланысты.

Зерттеу әдістері

Зерттеуде әкімшілік және статистикалық деректерді тексеру мен тексерудің әртүрлі әдістері қолданылды. Зерттеудің сапалы мазмұнын қамтамасыз ету үшін ақпаратты өңдеудің сандық және сапалық әдістері қолданылды.

Магистрлік жобада жүйелік және процестік тәсілдер, сондай-ақ мынадай жалпы ғылыми әдістер пайдаланылды: талдау, синтез, индукция, дедукция, қорыту, реферативтік-логикалық, Талдамалық, салыстырмалы және құрылымдық. Жүйелі тәсіл Тұрақты даму мақсаттарын іске асыру тетігі ретінде мемлекеттік жоспарлау жүйесін ұйымдастырудың негізгі қағидаты болып табылады. Бұл тәсіл ТДМ көрсеткіштерінің іске асырылуын жүйелі талдау үшін пайдаланылды.

Абстракттілі-логикалық әдіс ТДМ көрсеткіштерін мақсатты, жүйелі зерттеу үшін, сондай-ақ компоненттерді логикалық байланыстыру және оның дамуын анықтау үшін пайдаланылды.

Жобада аналитикалық әдістерді қолдану екі тәсіл арқылы жүзеге асырылады – сапалық және сандық. Сапалы тәсіл экономикалық мақалалардан, журналдардан, ғылыми зерттеулерден және халықаралық институттардың тұрақты даму тұжырымдамасын әзірлеу туралы баяндамаларынан тұратын тақырыптық әдебиеттердің кең спектрін қолдана отырып, сипаттамалық және салыстырмалы талдауға негізделген. Сандық тәсіл ТДМ негізгі көрсеткіштері арасындағы өзара байланысты бағалау, сондай-ақ статистикалық ақпаратты жүйелеу болып табылады.

Жобаның салыстырмалы әдісі оның объектісіне қарамастан әр түрлі кезеңдер мен деңгейлерде Тұрақты даму мақсаттарын жіктеу үшін қолданылды. Талдау барысында Қазақстанның тұрақты даму саласындағы көрсеткіштеріне салыстырмалы талдау жүргізілді, ТДМ индикаторларын шығыстардың функционалдық сыныптамасымен салыстыру кезінде Бірыңғай бюджеттік сыныптама (ББС), сондай-ақ әртүрлі елдерде мемлекеттік бюджеттеуді іске асыруды талдау кезінде қолданылды.

Тұрақты даму мақсаттарын іске асыруда бюджеттік қаржыландырудың тиімділігін бағалау үшін регрессиялық талдау пайдаланылды. Тұрақты даму мақсаттарын іске асыру саласындағы мемлекеттік саясат құралдарын жетілдіру әлеуетін ашу деректердің серпінді қатарын талдау көмегімен жүзеге асырылды.

1. Мемлекеттік жоспарлау жүйесі Тұрақты даму мақсаттарын іске асыру тетігі ретінде

Қазақстан тәуелсіздіктің алғашқы күндерінен бастап тұрақты дамуға көп көңіл бөлді. Елдің болашақ стратегиялық жолының негізі 1992 жылы Рио-де-Жанейрода қабылданған тұрақты даму Тұжырымдамасы болды. Қазақстанда мақсаттар мен міндеттерге қол жеткізуге ықпал ететін мемлекеттік

жоспарлаудың тиімді жүйесі құрылды.

Жүйелі реформалар мен тиімді стратегиялардың арқасында Қазақстан Мыңжылдықтың даму мақсаттарына табысты қол жеткізді және 2015 жылы тұрақты дамудың 2030 жылға дейінгі күн тәртібін іске асыруды бастады.

2015 жылы Қазақстан БҰҰ-ға мүше басқа мемлекеттермен қатар «2030 жылға дейінгі Тұрақты даму саласындағы күн тәртібі» жаһандық бастамасына қосылды. 2030 жылға дейінгі күн тәртібі 2030 жылға қарай ұлттық даму стратегияларын интеграциялауға және іске асыруға бағытталған 17 мақсат пен бірқатар міндеттерді қамтиды.

Қазақстанда 2030 жылға дейінгі күн тәртібін іске асыру оның негізгі қағидаттарына негізделеді:

- ТДМ жан-жақты және бүкіл әлемді қамтиды. Оларды іске асыруға Ұлттық бейімделген және сараланған тәсілдерді пайдалану қажеттілігіне байланысты Қазақстан ұлттық басымдықтарды ескере отырып, жаһандық мақсаттарды ықпалдастыру бойынша жұмыс істеуде.
- ТДМ күрделі және бөлінбейді. Бұл оларды жүзеге асырудың кешенді тәсілін білдіреді. Қоғамдық жоспарлаудың тиімді жүйесі мемлекеттік органдардың өзара іс-қимылы мен олардың бірлескен жұмысының жоғары деңгейін, сондай-ақ жұмыс істеп тұрған тақырыптық жұмыс топтары шеңберінде ТДМ іске асырудың жалпы пайымын қамтамасыз етеді.
- Тұрақты және өміршең даму «ешкімді шетте қалдырмау» қағидатына негізделуі және адамның қадір-қасиетін құрметтеуге негізделуі керек.

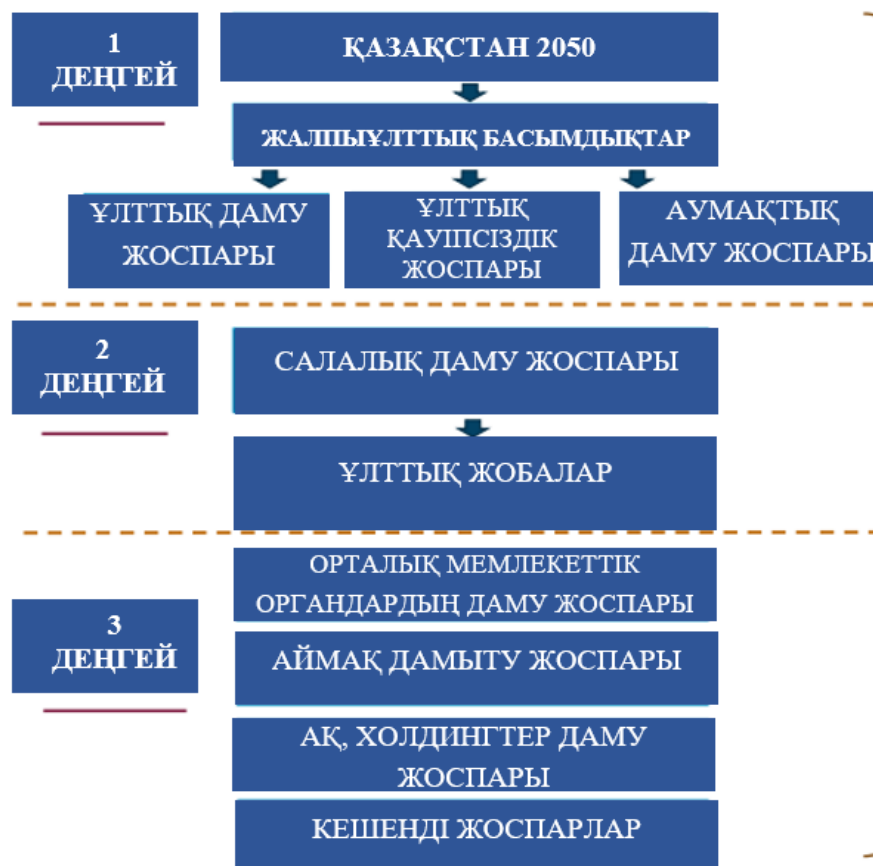
2030 жылға дейінгі күн тәртібі және оның он жеті мақсаты инклюзивті және тұрақты экономикалық өсуді, әлеуметтік интеграцияны және экологиялық тұрақтылықты қамтамасыз етуге бағытталған әлеуметтік, экономикалық және экологиялық өлшемдерді теңдестіру қажеттілігін көздейді.

Осыған байланысты ТДМ іске асыруда оң прогреске қол жеткізу үшін ұлттық саясат шеңберінде тұрақты дамудың үш өлшемін біріктіру және теңдестіру қажеттілігі туындайды. Осылайша, Қазақстанның мемлекеттік саясатының негізгі бағыттары әлеуметтік әділеттілік пен экологиялық тұрақтылықты қамтамасыз ету, қысқа мерзімді жоспарлаудан ұзақ мерзімді болжауға көшу, әлеуметтік және экологиялық шығыстарды тұрақты дамуға инвестициялар ретінде қабылдау болып табылады.

ТДМ енгізу процесінде әрбір ел мақсаттарды ұлттық деңгейде іске асыруға жәрдемдесу үшін өзінде бар тетіктерді пайдаланады. Қазақстанда мемлекеттік жоспарлаудың тиімді жүйесі осыған ұқсас негізгі аспект болып табылады.

Қазақстанда Стратегиялық жоспарлау жүйесі 1-суретке сәйкес мемлекеттік жоспарлаудың үш деңгейлі жүйесі арқылы іске асырылады. Жоспарлау жүйесіне сәйкес, бірінші деңгей елдің дамуының ұзақ мерзімді көрінісін анықтаудан, Екінші деңгейдегі салаларды дамыту тұжырымдамасынан, ал үшінші деңгейде ұйымдардың тиісті институттарының жоспарларынан

тұрады [32].

1 сурет – Стратегиялық жоспарлау жүйесі.

Ескертпе – [23] дерек негізінде.

2030 жылға дейінгі күн тәртібі «Қазақстан 2050» Стратегиясында көрсетілген Қазақстанның басымдықтарымен сәйкес келеді. «Қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» (бұдан әрі – Стратегия-2050) [18], «2025 жылға дейінгі Стратегиялық даму жоспары» (бұдан әрі – Жоспар-2025) [33], бес институционалдық реформаны іске асыру жөніндегі «Ұлт жоспары–100 нақты қадам» [20]. Бұл бағдарламалар мен бастамалар адами капиталды нығайтуға, тұрақты экономика құруға және халықтың барлық топтарының өмір сүру сапасын арттыруға бағытталған.

Қазақстан қабылдаған стратегиялар инклюзивтілік пен тұрақтылық қағидаттарына негізделген. Стратегия-2050 елдің ұзақ мерзімді тұрақты дамуының негізгі бағыттарын анықтайды [18]. 2050 Стратегиясы 17 ТДМ-нің 14-ін қамтиды.

Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі Стратегиялық даму жоспарының ережелері толығымен немесе ішінара БҰҰ ТДМ-ның барлық мақсаттарына сәйкес келеді. Құжатта БҰҰ ТДМ-ға тікелей сілтемелері бар бірқатар ережелер бар: экономиканың сапалы өсуінің құндылықтары мен бағыттарын айқындау, Қазақстан Республикасының дамуының негізі ретінде

мемлекет өмірінің барлық салаларында БҰҰ ТДМ-ға жауап беру мақсаттарын белгілеу, «тұрақты даму мүдделеріндегі әріптестік» 17 ТДМ-мен келісуде медициналық қызметтердің жеке секторын дамыту, БҰҰ ТДМ-ны және тиісті салаларды есепке алу. 2025–жоспардың ұлттық индикаторларын қалыптастыру кезіндегі сипаттамалары. Мемлекеттілікті бекіту және әлемнің неғұрлым дамыған 30 мемлекетінің қатарына кіру мақсатында 2015 жылы «Ұлт жоспары – бес институционалдық реформаны іске асыру жөніндегі 100 нақты қадам» ұсынылды. «Бес институционалдық реформа – 100 нақты қадам» стратегиялық құжатының 10 ТДМ қандай да бір дәрежеде немесе басқа деңгейде жауап беретін ережелері бар. Қазақстанның әлемнің ең дамыған 30 мемлекетінің қатарына кіруі жөніндегі тұжырымдаманың (бұдан әрі – Тұжырымдама-30) ТДМ 16 міндеттеріне жауап беретін ережелері бар [22].

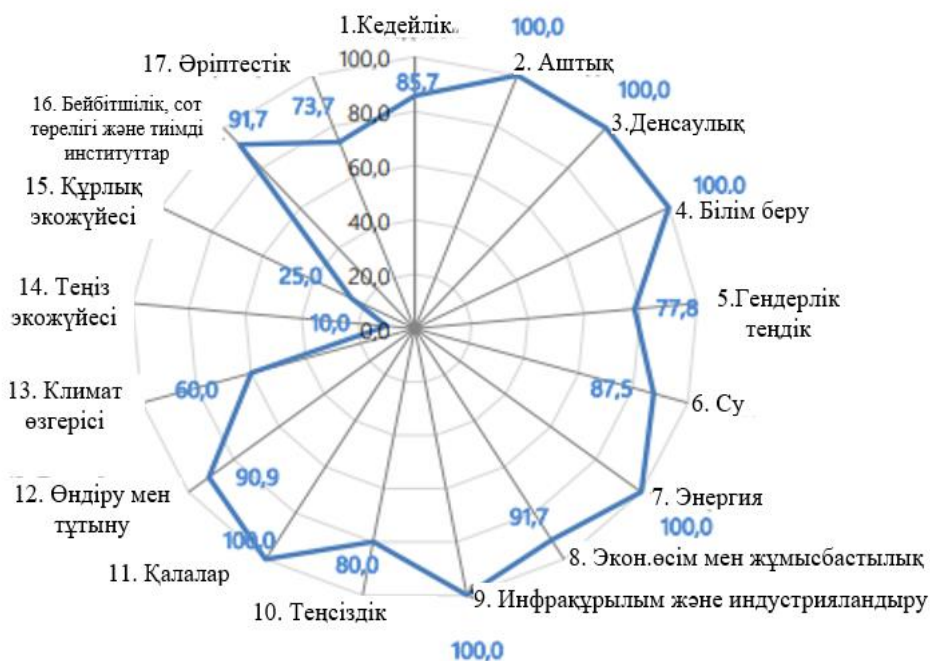
БҰҰ-ның тиісті ТДМ ережелерінің болуы үшін мемлекеттік маңызы бар стратегиялық құжаттардан басқа, мемлекеттік бағдарламалар (МБ), стратегиялар, доктриналар мен тұжырымдамалар бар [23]:

- Тілдерді дамыту мен қолданудың 2011–2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы;
- Қазақстан Республикасын индустриялық–инновациялық дамытудың 2015–2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы (ҚР ИИДМБ);
- 2015–2019 жылдарға арналған «Нұрлы жол» мемлекеттік бағдарламасы;
- 2016–2019 жылдарға арналған ҚР Білім және ғылым Даму мемлекеттік бағдарламасы;
- 2016–2019 жылдарға арналған «Денсаулық» мемлекеттік бағдарламасы;
- ҚР діни экстремизм мен терроризмге қарсы іс–қимыл жөніндегі 2018–2022 жж. мемлекеттік бағдарламасы;
- 2018–2022 жылдарға арналған «Цифрлы Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы;
- 2017–2021 жылдарға арналған «Нұрлы жер» мемлекеттік бағдарламасы;
- «Бизнестің жол картасы 2020» мемлекеттік бағдарламасы;
- Өңірлерді дамытудың 2020 жылға дейінгі мемлекеттік бағдарламасы;
- ҚР агроөнеркәсіптік кешенін дамытудың 2017–2021 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы;
- Нәтижелі жұмыспен қамтуды және жаппай кәсіпкерлікті дамытудың 2017–2021 жж. мемлекеттік бағдарламасы;
- 2018–2022 жылдарға арналған «Ұлттық инвестициялық стратегия» мемлекеттік бағдарламасы;
- 2018–2022 жылдарға арналған «Ұлттық экспорттық стратегия»;
- Аумақтарды дамыту бағдарламасы (17)
- Мемлекеттік органдардың стратегиялық жоспары (13)

- Ілімдер (2)
- Тұжырымдамалар (32).

БҰҰ ТДМ-ды тікелей еске алу немесе оларға сілтеме жасау Қазақстан Республикасындағы 2030 жылға дейінгі отбасылық және гендерлік саясат тұжырымдамасында ғана орын алған, қалған құжаттарда сол немесе өзге ережелер БҰҰ ТДМ-мен кіретін міндеттермен корреляцияланады, бірақ оларға тікелей сілтеме жасалмайды. Бүгінгі таңда Қазақстанның мемлекеттік жоспарлау жүйесінің құжаттарында ТДМ мақсаттарының 79,9% жуығы көрсетілген (2016 жылы – 61,0%). 15 ТДМ бойынша интеграция дәрежесі 60% – дан астам, 14-ші ТДМ бойынша – 10%, 15-ші ТДМ – 25% құрады. 2, 3, 4, 7, 9 ТДМ деңгейі 100% құрады [22].

ҚР Ұлттық экономика министрлігінің Экономикалық зерттеулер институты (ЕРІ) Жылдам интеграцияланған бағалау (QIA) арқылы бағалау жүргізді. Жылдам интеграцияланған бағалау (QIA) Қазақстан Республикасының Мемлекеттік жоспарлау құжаттары жүйесінде (МЖҚЖ) тұрақты дамудың мақсаттары мен міндеттерінің интеграциясын бағалауға мүмкіндік берді.

2 сурет – Мемлекеттік жоспарлау құжаттары жүйесіне ТДМ интеграциясы.

Ескертпе – [19] дереккөз негізінде.

2 суретке сәйкес, бағалау нәтижелері бойынша ТДМ-ды Мемлекеттік жоспарлау құжаттары жүйесіне интеграциялау тұрақты дамудың барлық 17 мақсатын қамтиды деп айтуға болады. Жылдам комплексті бағалауда Мемлекеттік жоспарлау құжаттары жүйесімен ТДМ қамтылуы бағалауын төрт санатқа бөлуге мүмкіндік береді:

- Толық қамту: ТДМ 2 «Аштық» (100%), ТДМ 3 «Денсаулық» (100%), ТДМ 4 «Білім» (100%), ТДМ 7 «Энергия» (100%), ТДМ 9

- «Инфрақұрылым және индустрияландыру» (100%), ТДМ 11 «Қалалар»(100%);
- Жоғары қамту: ТДМ 8 «Өсу және жұмыспен қамту» (91,7%), ТДМ 16 «Бейбітшілік және сот төрелігі» (91,7%), ТДМ 12 «Тұтыну және өндіріс» (90,9 %);
 - Салыстырмалы түрде жоғары қамту: ТДМ 1 «Кедейлік» (85,7%), ТДМ 6 «Су» (87,5%), ТДМ 10 «Теңсіздік» (80%).
 - Орташа және төмен қамту: ТДМ 5 «Гендерлік теңдік» (77,8%), ТДМ 17 «Серіктестік» (73,7%), ТДМ 13 «Климаттың өзгеруімен күрес» (60%), ТДМ 15 «Құрлық экожүйесі» (25%), ТДМ 14 «Теңіз экожүйесі» (10%). Теңіз экожүйелері бойынша 14-ші ТДМ деңгейі басқа көрсеткіштермен салыстырғанда төмен болып табылады, өйткені Қазақстан теңізге шыға алмайды [19].

2030 жылға дейінгі кезеңге арналған күн тәртібін іске асыру бойынша келісімді қамтамасыз ету үшін 2018 жылғы тамызда Қазақстан Республикасының Премьер-Министрі орынбасарының төрағалық етуімен тұрақты даму жөніндегі Үйлестіру кеңесі құрылды. Қазақстан Республикасының Ұлттық экономика министрлігі Кеңестің үйлестіру органы болып табылады. Хатшылығы сараптамалық-талдамалық қолдау көрсететін «Экономикалық зерттеулер институты» Акционерлік қоғамы болып табылады.

ТДМ бойынша мониторинг пен есептілікке ерекше көңіл бөлінеді. Көрсеткіштерді мемлекет меншігіне алуға, ТДМ бойынша статистикалық деректер базасын құруға, деректер көздері мен есептеу әдістерін анықтауға басымдық беріледі. ТДМ-да деректерді жинауға, өңдеуге және таратуға жауапты негізгі Мемлекеттік орган Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігінің жанындағы Ұлттық статистика бюросы болып табылады.

Қазақстанның мемлекеттік жоспарлау жүйесіндегі негізгі құжат «Стратегия-2050» болып табылады. Стратегияның міндеттері елдің ұзақ мерзімді дамуының негізгі басымдықтары мен бағыттарын айқындайды. Олар, өз кезегінде, қоғамдық өмір салалары бойынша иерархиядағы келесі жоспарланған құжаттарда егжей-тегжейлі сипатталған. Осыған байланысты Стратегия-2050-дің 2030 жылға дейінгі күн тәртібінің мақсаттары мен міндеттерін қамту дәрежесі елдің оларға қол жеткізуге бағытталғаны туралы нақты түсінік бере алады [18].

Мемлекеттік жоспарлаудың нәтижелі жүйесі мемлекеттік органдардың өзара іс-қимылы мен олардың бірлескен жұмысының жоғары деңгейін, сондай-ақ жұмыс істеп тұрған тақырыптық жұмыс топтары шеңберінде ТДМ іске асырудың жалпы пайымын қамтамасыз етеді. Тұрақты және икемді даму «ешкімді шетте қалдырмау» қағидатына және адамның қадір-қасиетін құрметтеуге негізделуі керек. Қазақстан өзінің мемлекеттік саясатында және ТДМ іске асыруға деген көзқараста бүкіл халықтың, әсіресе әлсіз топтардың өмір сүру сапасын арттыруға негізделеді.

Қазіргі уақытта мемлекеттік жоспарлау жүйесінің институционалдық

негізі қалыптастырылды, құжаттар иерархиясы құрылды, әдістемелік база әзірленді, мемлекеттік органдардың қызметін бағалау енгізілді, мемлекеттік органдардың стратегиялық жоспарлары мен аумақтарды дамыту бағдарламалары әзірленді.

2. Тұрақты даму мақсаттарын оқшаулау және орындау бойынша ағымдағы мәртебені бағалау

Мақсаттар мен міндеттерді ұлттық бағдарламалар мен стратегияларға біріктірудің жоғары деңгейі Тұрақты даму мақсаттарын іске асыруды бастау кезінде еліміз үшін жақсы бастапқы қолғабыс берді.

ТДМ-ды іске асыру және оған қол жеткізу процесі БҰҰ мен Қазақстан Республикасы Үкіметінің тұрақты бақылауында. ТДМ-ға тиімді қол жеткізу үшін тұрақты даму мақсаттарының индикаторлары бойынша ведомствоаралық сарапшылар тобы осы индикаторларды ұлттандыру үшін әлеуеті бар БҰҰ-ға мүше әрбір мемлекет үшін Индикаторлардың жаһандық жүйесін әзірледі. ТДМ индикаторларын ұлттандыру нәтижесі бүгінгі күні 190 жаһандық, 30 баламалы/прокси және 42 қосымша ұлттық индикаторлар, барлығы 262 ТДМ ұлттық индикаторлары болып табылады. Оның ішінде 87 өзекті, 116 мониторинг үшін және 59 кейінге қалдырылды.

2021 жылға арналған Тұрақты даму мақсаттарына қол жеткізу жөніндегі елдердің жаһандық рейтингінде Қазақстан 6 позицияға көтеріліп, 59-шы орынды (бір жыл бұрын 65 орын) иеленді. Қазақстан Бразилия, Малайзия, Түркия, Сингапур, Өзбекстан сияқты елдерден алда келеді [24].

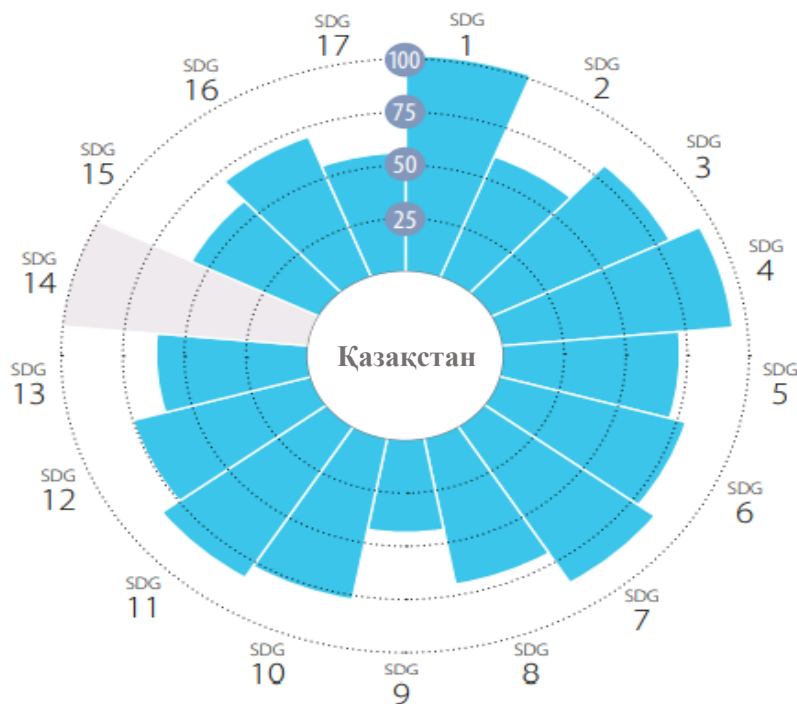

3 сурет – ТДМ индексі, Қазақстанның соңғы 6 жылдағы позициясы.

Ескертпе – [23] дереккөз негізінде.

3 суретке сәйкес, Тұрақты даму мақсаттары индексінің өсу үрдісі байқалады. Талданған кезең ішінде Қазақстанның Тұрақты даму мақсаттары индексінің ең төменгі көрсеткіші 2016 жылы тіркелді, Қазақстан сол кезде 54-ші орында болды. Ең жоғары балл 2021 жылы қол жеткізілді, ол 71,6 баллды құрады, басқа елдер арасында 59-шы орынға ие болды.

2021 жылғы жағдай бойынша Sustainable Development Solutions Network (SDSN) пен бірге дайындалған Bertelsmann Stiftung компаниясының есебінде Қазақстанның Тұрақты даму мақсаттары деңгейінің жағдайы бойынша бағалау жасалды [24]. Төмендегі 4-суретке сәйкес Қазақстандағы Тұрақты даму мақсаттарының орташа мәндері берілген, ол Қазақстандағы Тұрақты даму мақсаттарына қол жеткізу деңгейін шолып көрсетеді.

4 сурет – Қазақстандағы Тұрақты даму мақсаттарының орташа мәндері.

Ескертпе – [24] дереккөз негізінде.

Осы зерттеу нәтижелері бойынша біз 1-ші ТДМ-ге жеткенімізді көреміз. 4, 5, 6, 7, 10, 11 Тұрақты даму мақсаттары бойынша айтарлықтай прогреске қол жеткіздік. 3 және 6 Тұрақты даму мақсаттары бойынша қол жеткізу жолында тренд немесе жақсы қолдау байқалады. 7, 8, 9, 11, 16 ТДМ орташа деңгей көрсетуде. 14-ші ТДМ бойынша ақпарат жоқ, бұл теңізге шығу мүмкіндігінің болмауына байланысты. 10, 12, 14 ТДМ бойынша тренд туралы ақпарат қол жетімді емес. Кему тренді ешқайсысынан байқалмайды.

Қазақстан Республикасы 2019 жылы БҰҰ-да «Тұрақты даму саласындағы 2030 жылға дейінгі күн тәртібін іске асыру туралы» бірінші Еркін ұлттық есебін ұсынды. Ол Есепте ТДМ іске асыру кезінде қол жеткізілген жетістіктер атап өтілді [22]. 1-кестеде Қазақстанда Тұрақты даму мақсаттарын іске асырудың негізгі жетістіктері атап көрсетілген .

1-кесте – Тұрақты даму мақсаттарын іске асырудағы Қазақстанның жетістіктері

ТДМ 1 "кедейлікті жою"	ТДМ 2 "аштықты жою"	ТДМ 3 "жақсы денсаулық және амандық"	ТДМ 4 "сапалы білім беру"	ТДМ 5 "Гендерлік теңдік"	ТДМ 6 "Таза су және санитария"	ТДМ 7 "арзан және таза энергия"	ТДМ 8 "лайықты жұмыс және экономикалық өсу"
<p>Кедейлік шегінен төмен өмір сүретін халық үлесінің азаюы, 2011 жылғы 15,3% – дан 2018 жылы 7,4% – ға дейін., мақсатты қолдау формаларына көшу, атаулы әлеуметтік көмекті қамтуды кеңейту, 2019 жылы аз қамтылған отбасының әрбір баласына ең төменгі күнкөріс деңгейінің 70% мөлшерінде ай сайынғы кепілдендірілген көмекті енгізу.</p>	<p>Аштықтың болмауы, жергілікті өндіріс 80%, елімізде егістік жерлердің 100% – ы және жайылымдардың 70% – ы цифрландырылған, ауыл шаруашылығындағы еңбек өнімділігін 2010 жылдан бастап 2018 жылға дейін 4,4 есеге (429 мың теңгеден 1 913,9 мың теңгеге дейін) ұлғайту 196 .</p>	<p>Өмір сүрудің орташа күтілетін ұзақтығының 2000 жылдан 7,75 жылға өсуі; сол кезеңде 1 000 туылғандарға шаққанда ана өлімін 4 есе, 14,0–ге дейін төмендету, 1 000 тірі туылғандарға шаққанда нәресте өлімін 2,5 есе 8,03–ке дейін төмендету, 2000 жылдан бастап туберкулезбен алғашқы сырқаттанушылықты 3 есеге төмендету., 15–49 жас аралығындағы халық арасында АҚТҚ–ның өте төмен таралуы (шамамен 0,2%), 2015–2018 жылдары жасөспірімдер арасында суицид санының 30% – ға төмендегені анықталды%, 2014–2018 жылдары дәрігер кадрлар тапшылығының 36,8% – ға азаюы байқалды%, дене салмағы өте төмен балалардың өмір сүру көрсеткішінің 1,5 есе өсуі (1 кг дейін), Ұлттық егу күнтізбесіне сәйкес вакцинациямен толық қамтуды қамтамасыз ету.</p>	<p>3–6 жастағы балаларды мектепке дейінгі біліммен қамтудың жоғары деңгейі (2018 жылы 95,2%), 2018 жылға қарай балабақшалардың 20,1% – ы және мектептердің 60,0% – ы инклюзивті білім беру үшін жағдай жасады, ал колледждердің 30,0% – ы және жоғары оқу орындарының 44,0% – ы ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар Студенттер үшін кедергісіз қолжетімділік үшін жағдай жасады, мектептерді Интернет желісімен қамту 98,3% құрайды, 100 мыңға жуық мұғалім оқыту процесінде АКТ қолдану бойынша біліктілікті арттыру курстарынан өтті, оқу бағдарламаларын қалыптастыру кезінде жоғары оқу орындарының академиялық дербестігі едәуір кеңейтілді (80% – дан 95% – ға дейін), табыс деңгейін теңестіру үшін білім беру саласы қызметкерлерінің жалақысын индекстеудің сараланған коэффициенттер жүйесін енгізу.</p>	<p>Жұмыс істейтін халық арасындағы әйелдердің үлесі 49,0% құрайды%, тіркелген кәсіпкерлер арасында әйелдердің үлесі 43,2% құрайды%, Қазақстан Республикасы кәсіпорындарының 28,0% – ға жуығы басшылық етеді, елімізде әйелдер құқығын қорғауға 300–ге жуық үкіметтік емес ұйым белсенді қатысуда.</p>	<p>Су сапасының жүйелі мониторингін жүзеге асыру (қамту – 91 өзен, 31 көл, 15 су қоймасы, 3 канал және 1 теңіз), Қазақстан Республикасы сумен қамтамасыз ету қалалардағы халықтың 94,5% – ын және ауылдық жерлердегі халықтың 84,4% – ын құрады, су шаруашылығы құрылыстарын салуға және пайдалануға төмен салық салу (0,1%), баламасыз көздерден су беру жөніндегі қызметтерді ұсынуды субсидиялау.</p>	<p>Елімізде халықтың 100% – ы үшін электр энергиясына қолжетімділік қамтамасыз етілді, елімізде жалпы қуаты 5 321 МВт болатын 67 ЖЭК объектісі (купалық ГЭС–ті қоспағанда) жұмыс істейді, 2010–2018 жылдары Қазақстан Республикасы ЖІӨ–нің энергия сыйымдылығы 11% – ға төмендеді (жалпы әлемдегі көрсеткіштің орташа мәні шамамен 5%.</p>	<p>Елдің табысы орташадан жоғары елдер тобына кіруі, 2000–2007 жылдары ЖІӨ өсуінің көрсеткіштері әлемдегі ең жоғары көрсеткіштердің бірі болды (жылына орта есеппен 10,2%), 75 000–ға жуық тұрақты жұмыс орны құрылды., ауыл шаруашылығы емес секторларда бейресми жұмыспен қамтылған халық үлесін 2012 жылғы 13,4% – дан 2018 жылы 8,8% – ға дейін төмендету , кәсіпорындардың еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау стандарттарын белсенді енгізуі (2018 жылға қарай 1 700–ге жуық кәсіпорын).</p>

1–кестенің жалғасы

ТДМ 9 "Индустрияландыру, инновациялар және инфрақұрылым"	ТДМ 10 "теңсіздікті азайту"	ТДМ 11 "Тұрақты қалалар мен елді мекендер"	ТДМ 12 "жауапты тұтыну және өндіріс"	ТДМ 13 "климаттың өзгеруімен күрес"	ТДМ 14 "теңіз экожүйелерін сақтау"	ТДМ 15 "құрлық экожүйелерін сақтау"	ТДМ 16 "Бейбітшілік, сот төрелігі және тиімді институттар"
<p>12,5 мың км астам автомобиль және 2,5 мың км темір жол, теңіз порттары салынды және қайта жаңартылды, – Еуропа транзиттік дәлізінің учаскесі салынды – Батыс Қытай ұзындығы 2787 км, 2008–2010 жылдары көліктің жүк айналымының өсуі 1,8 есе 609,5 млрд тонна-километрге дейін, жолаушылар айналымының өсуі 2,1 есе 281,5 млрд жолаушы – километрге дейін құрады, бұл ЖІӨ-де өңдеуші өнеркәсіптің жалпы қосылған құн үлесінің 2010–2018 жылдары 10,7% – ға өсуі.%, 2010–2018 жылдары интернет желісі абоненттері санының 2,5 есе өсуіне, зерттеушілер санының 1 млн тұрғынға өсуі 2010–2018 жылдары 42,5% – ға 949 адамға дейін өсті.</p>	<p>2010–2018 жылдары халық табысының өсу қарқынының ЖІӨ өсу қарқынынан асып кетуі, кедейліктің тереңдігін 2001 жылдан бастап 21 есеге төмендету (14,8% – дан 0,7% – ға дейін), халық табысындағы әлеуметтік трансферттер үлесінің 2010 жылғы 11,9% – дан 2018 жылғы 18,3% – ға дейін өсуі., 2019 жылғы 1 қантардан бастап еңбекақысы төмен қызметкерлер үшін табыс салығын 10% – дан 1% – ға дейін төмендету%, ең төменгі жалақы мөлшерінің 1,5 есеге ұлғаюы, әйелдерді жұмысқа орналастыру және мансап құру процесіне белсенді және тең құқылы тарту үшін жағдай жасау.</p>	<p>2005–2018 жылдары тұрғын үйді іске қосудың жылдық көлемін 2,5 есе 12,5 млн м2 дейін ұлғайту, "Ақылды қала" тұжырымдамасын әзірлеу, – Қазақстан Республикасының аумағындағы 10 тарих және мәдениет ескерткіштері Дүниежүзілік мұра тізіміне енгізілген.</p>	<p>2016 жылы Қоршаған ортаны қорғаудың бірыңғай ақпараттық жүйесінде өндіріс және тұтыну қалдықтарының мемлекеттік кадастры жұмыс істей бастады, өндірушілер мен импорттаушылардың кеңейтілген міндеттемелерін енгізу, "Экологиялық кодекске "коммуналдық қалдықтарды бөлек жинау", "қайталама шикізат"түсініктерін енгізу мақсатында түзетулер енгізу, халықтың елдегі қалдықтарды жинау және шығару қызметтерімен қамтамасыз етілуі 70–тен астам%, елдің 204 қаласы мен ауданының 51–іне қалдықтарды бөлек жинау енгізілді, қатты тұрмыстық қалдықтарды қайта өңдеу және кәдеге жарату бойынша 150–ден астам кәсіпорын және өнеркәсіптік қалдықтарды қайта өңдеу және залалсыздандыру бойынша 260–қа жуық кәсіпорын жұмыс істейді, Жерді қашықтықтан зондтау.</p>	<p>Парниктік газдар шығарындылары көздерін мониторингтеу мен растаудың онлайн–жүйесі, жабдықтарды жаңғыртуды жүргізу, жаңа энергия үнемдейтін технологияларды енгізу, шөлейттенуге қарсы күрес жүргізу, халықты тұрақты сумен қамтамасыз ету, төтенше жағдайлардың қаупін азайту шаралары</p>	<p>Көкарал бөгетін салу, Арал теңізінің құрғаған түбіне сексеуіл ормандарын отырғызу, бағалы балық түрлерін жасанды жолмен көбейту бойынша іс–шаралар ұйымдастыру.</p>	<p>Ерекше қорғалатын табиғи аумақтардың жалпы ауданы 26,2 млн га немесе ел аумағының 9,6% жетті, 2015–2018 жылдары екі ерекше қорғалатын табиғи аумақ құрылды: "Тарбағатай" мемлекеттік ұлттық табиғи паркі және "Іле–Балқаш" мемлекеттік табиғи резерваты.</p>	<p>Жеке тұлғаның құқықтарын қорғау, құқық қорғау және сот жүйелерінің тиімділігін арттыру, сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес жөніндегі шараларды іске асыру Ауғанстандағы, Сириядағы қақтығыстарды реттеу жөніндегі келіссөздерге қатысу, гендерлік теңдікті қамтамасыз ету.</p>

Ескертпе - [22] деректер негізінде автормен жасаған

Қазақстан ұлттық индикаторлар бойынша да біршама жетістіктерге жетті [22]:

- 3.2.2.1 «Нәрестелер өлім-жітімінің коэффициенті» көрсеткіші (1 000 туылғандарға шаққанда) 2010 жылғы 16,59-дан 2018 жылы 8,03-ке дейін төмендеді.
- 4.2.2.1 «Мектепке дайындық (өткен жылы мектепке дейінгі білім беру мекемесіне барған бастауыш мектептің бірінші сыныбына баратын балалардың пайыздық үлесі)» көрсеткіші 81,6%-дан 90,8% дейін өсті.
- Әйелдерге және балаларға қатысты тіркелген тұрмыстық зорлық-зомбылық фактілерінің төмендеу қарқынының көрсеткіші (5.2.1.1 индикатор және 5.2.1.2. индикатор) 2017 және 2018 жылы екі көрсеткіш бойынша 22,6% құрады. 5.2.1.1 – 26,8%, 5.2.1.2 – 18,7%.
- Қазақстан Республикасының халқын газдандыру деңгейі (7.1.2.1 индикатор) 2015 жылғы 42,98%-дан 2018 жылы 49,68%-ға дейін өсті.
- 9.2.1.1 индикатор «Өңдеу өнеркәсібіндегі еңбек өнімділігінің өсуі» өсу қарқыны жылына 109,1%-дан жылына 101,4%-ға дейін төмендеді, 2015–2016 жылдары таза құлдырау тіркелді (тиісінше 97,3% және 99,0%).
- 12.5.1.1 индикатор «Тұрмыстық қатты қалдықтардың түзілуіне қарай оларды қайта өңдеу мен кәдеге жарату үлесі» көрсеткіші 2011 жылғы 1,0%-дан 2018 жылы 11,5%-ға дейін өсті.
- Ормандардағы жер үсті биомассасының қоры (15.2.1.1 индикатор) Қазақстан Республикасында 2010 жылғы 380,7 млн текше метрден 2018 жылы 421,8 млн текше метрге дейін өсті.
- Көшеде жасалған қылмыстардың үлес салмағы (16.1.4.1 индикатор) 2010 жылғы 7,7% -дан 2018 жылы 18,6% -ға дейін өсті.
- «Шетелдік тікелей инвестициялардың қазақстандық тікелей инвесторлардан жалпы әкетілуінің ЖІӨ-ге қатынасы» 17.3.1.1 индикаторының мәні 2011 жылғы 7,1% -дан 2018 жылы 1,2% -ға дейін төмендеді.

Ұзақ мерзімді перспективада елдің дамуы адами ресурстарды, инклюзивті экономиканы, институттар мен бейбіт қоғамды дамытуға бағытталған. Тұрақты дамуға қол жеткізу үшін көпжақты әріптестікті дамыту міндеті аз дәрежеде жария етілді, бірақ осы саладағы негізгі бағыттар 2050 Стратегиясында белгіленген. Бұл елдің қаржылық тұрақтылығын нығайту, технологиялық әлеуетті арттыру, сыртқы сауданы және азаматтық қоғаммен және жеке сектормен әріптестікті дамыту. Басқаша айтқанда, тұрақты дамудың экономикалық, әлеуметтік және экологиялық құрамдас бөліктерінің теңгерімінде Қазақстан дамуының ұзақ мерзімді болжамы үш құрамдас бөліктің арасында қоршаған ортаға аз көңіл бөледі. Бұдан басқа, 2050 Стратегиясы құжаттардың келесі деңгейлерінде егжей-тегжейлі баяндаудың негізгі бағыттарын айқындайтын бірінші деңгейдегі құжат болып табылады. Талдау Қазақстанның 2030 жылға дейінгі Тұрақты дамудың күн тәртібін іске асыру үшін белгілі бір әлеуеті бар екенін көрсетті.

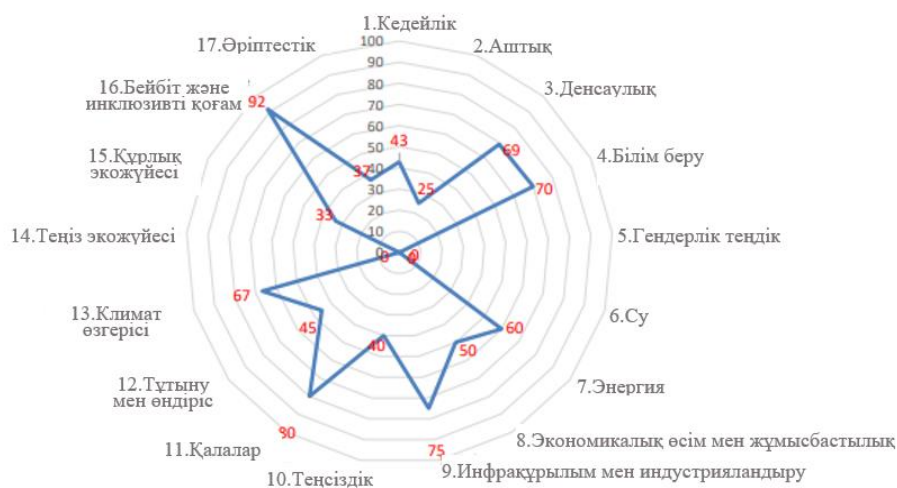
Қазіргі уақытта мемлекеттік жоспарлау жүйесінің институционалдық негізі қалыптастырылды, құжаттар иерархиясы құрылды, әдістемелік база әзірленді, мемлекеттік органдардың қызметін бағалау енгізілді, мемлекеттік органдардың стратегиялық жоспарлары мен аумақтарды дамыту бағдарламалары әзірленді.

3. Қазақстанның дамуын қаржыландырудың тұрақты даму мақсаттарын іске асыруға әсерін бағалау

Тұрақты даму саласындағы күн тәртібін іске асыру қаржыландыру жүйесін бекітуді, сондай-ақ осы мақсаттар үшін ақша ресурстарын жұмылдыруды қамтамасыз етуді талап етеді. Осының салдарынан ТДМ іске асыру шеңберінде оқиғаларды жүзеге асыру қаржы ресурстарымен нығайтылуы тиіс.

Қазір Қазақстанда стратегиялық және бюджеттік жоспарлауды үйлестіру бойынша жұмыс жүргізілуде. Үкімет бюджетаралық қатынастарды одан әрі жетілдіру, сондай-ақ мемлекеттік жеке меншік әріптестіктің құралдары мен тетіктерін кеңейту жөніндегі мәселелерді пысықтауда. Нақты уақытта мемлекеттік-жекешелік әріптестік тетіктері қоғамдық салада және инфрақұрылымды дамытуда сәтті іске асырылуда.

Осыған қарамастан, жүргізілген Жылдам кешенді бағалау (ЖКБ) Қазақстандағы ТДМ стратегиялық және бюджеттік жоспарлауды үйлестірудің төмен деңгейін көрсетеді. Бүгінгі күні Қазақстанның мемлекеттік жоспарлау жүйесінің құжаттарында ТДМ мақсаттарының 79,8%-ға жуығы көрсетілген.

5 сурет – Бірыңғай бюджеттік сыныптама жүйесімен ТДМ-ның қамтылуы.

Ескертпе – [23] дереккөз негізінде.

Экономикалық зерттеулер институты жүргізген Жылдам кешенді бағалаудың алдын-ала нәтижелері бойынша 5 суретке сәйкес еліміздің Бірыңғай бюджеттік сыныптама жүйесімен ұлттық ТДМ қамтылу деңгейі 46%-ды

кұрайды [23].

Бюджеттік қаржыландырудың Тұрақты даму мақсаттарын іске асыруға әсерін айқындау мақсатында осы магистрлік жоба шеңберінде жеке талдау жүргізілді. Зерттеу барысында Бірыңғай бюджеттік сыныптаманың функционалдық сыныптамасында 2010 жылдан бастап 2020 жылға дейін Тұрақты даму мақсаттары индикаторларын және мемлекеттік бюджет шығыстарын орындау бойынша деректердің серпінді қатарына талдау жүргізілді [34].

Талдау келесі алгоритм бойынша жүргізілді:

1) 2010 жылдан бастап 2020 жылға дейін Тұрақты даму мақсаттары индикаторларын іске асыру және мемлекеттік бюджет шығыстары бойынша деректердің серпінді қатарлары бар жиынтық кестені қалыптастыру;

2) Тұрақты даму мақсаттары индикаторларын Бірыңғай бюджеттік сыныптама шығыстарының функционалдық сыныптамасымен салыстырмалы талдау;

3) Бірыңғай бюджеттік сыныптама шығыстарының функционалдық сыныптамасына неғұрлым сәйкес келетін ТДМ индикаторларының тізбесін жасау және индикаторды қаржыландырумен қамту дәрежесін айқындау (толық немесе ішінара);

4) Өзекті индикаторлар тобына кіретін бес индикатор бойынша регрессиялық талдау жүргізу (мемлекеттің басым міндеттеріне сәйкес келетін индикаторлар);

5) Регрессиялық талдау нәтижелері бойынша қорытындылар жасау.

Ұсынылған алгоритмге сәйкес, ең алдымен, Тұрақты даму мақсаттары индикаторлары мен Бірыңғай бюджеттік сыныптама бюджет шығыстарының функционалдық сыныптамасы арасындағы одан әрі салыстырмалы талдау үшін қажетті барлық бастапқы деректер бойынша жиынтық кесте жасалды. Талдау қорытындылары бойынша Бірыңғай бюджеттік сыныптама шығыстарының функционалдық сыныптамасына неғұрлым сәйкес келетін индикаторлар тізбесі бар кесте жасалды. ТДМ индикаторларын және Бірыңғай бюджеттік сыныптама бюджет шығыстарының функционалдық сыныптамасын салыстырудың мысалы 2-кестеде келтірілген.

Бұл кесте ТДМ индикаторларын салыстыруды және 1-ші ТДМ «Кедейлікті оның барлық нысандарында жаппай жою» мысалында бюджет шығыстарының функционалдық сыныптамасын қамтиды. Индикатордың нөмірі және жаһандық Көрсеткіштің атауы берілген, сондай-ақ осы кестенің арқасында біз қаржыландырудың бар немесе жоғы туралы біле аламыз. Келесі бағандарда Бірыңғай бюджеттік сыныптама коды туралы және осы мақсатпен салыстыруға болатын оның Бірыңғай бюджеттік сыныптамаға сәйкес атауы туралы ақпарат берілген.

Жоғарыда келтірілген мысал бойынша салыстыру нәтижелері бойынша ТДМ-ның 71 индикаторы (барлық индикаторлардың 31%) ғана бюджет

шығыстарының нақты кодына сәйкес келді, бұл ретте, кейбір жағдайларда, Бірыңғай бюджеттік сыныптаманың бір коды бойынша шығыстар ТДМ-ның бірнеше индикаторларын қаржыландыруға ортақ бағытталғаны анықталған және шығыстардың ортақ сомасын Бірыңғай бюджеттік сыныптаманың қазіргі функционалында әрбір индикаторға жеке-жеке бөлшектеуге мүмкіндік жоқ екенін атап өту қажет.

2 кесте – Тұрақты даму мақсаттары индикаторлары мен Бірыңғай бюджеттік сыныптамасы арасындағы сәйкестіктерді анықтау жолы

№	№ жаһандық	№ индикатор	Жаһандық көрсеткіштің атауы	Қаржыландырылады / қаржыландырылмайды	ББС коды	БС атауы
Мақсат 1. Кедейліктің барлық түрлерін кеңінен жою					06 1	Әлеуметтік қамсыздандыру
1	1	1.1.1	Халықаралық кедейлік шегінен тыс өмір сүретін халықтың жынысы, жасы, жұмыспен қамтылу мәртебесі және тұрғылықты жері (қалалық/ауылдық) бойынша бөліністегі үлесі	+	06 1 213 027 әр индикаторға бөліп көрсету мүмкін емес	Азаматтардың жекелеген санаттарын әлеуметтік қамсыздандыру және оларды төлемдер бойынша сүйемелдеу
2	2	1.2.1	Ресми кедейлік шегінен тыс өмір сүретін ел халқының жынысы мен жасына қарай бөліністегі үлесі	+		
3	3	1.2.2	Ұлттық анықтамаларға сәйкес, барлық көріністерінде кедейлікте өмір сүретін ерлер, әйелдер және барлық жастағы балалар үшін	+		
4	4	1.3.1	Балаларды, жұмыссыздарды, қарттарды, мүгедектерді, жүкті әйелдерді, жаңа туған нәрестелерді, еңбек жарақатын алған адамдарды және кедейлер мен осал адамдарды бөле отырып, әлеуметтік қорғаудың ең төменгі деңгейімен/жүйелерімен қамтылатын халықтың жынысы бойынша бөліністегі үлесі	+		
5	5	1.4.1	Базалық қызметтерге қолжетімділігі бар үй шаруашылықтарында тұратын халықтың үлесі	+	Бөліп көрсету мүмкін емес	
6	6	1.4.2	Жер иеленудің кепілдік берілген құқықтарына ие, заңда танылған құжаттармен расталған және өзінің жерге құқықтарын кепілдік берілген деп есептейтін жиынтық ересек халықтың жынысы бойынша және жер иеленудің нысандары бойынша бөліністегі үлесі	+	Бөліп көрсету мүмкін емес	
7	7	1.5.1	100 000 адамға шаққанда апат салдарынан тікелей қаза тапқандардың, хабар-ошарсыз кеткендердің және зардап шеккендердің саны			

8	8	1.5.2	Әлемдік жалпы ішкі өнімге (ЖІӨ) пайыздық қатынаста апаттардан болатын тікелей экономикалық шығындар	+	02 2 202 036	Инженерлік қорғау жөніндегі жұмыстарды жүргізуге халықты, объектілерді және аумақтарды табиғи және дүлей зілзалалардың
9	9	1.a.1	Барлық донорлардан алынған және кедейлікті жоюға жіберілетін, алушы елдің жалпы ұлттық кірісінің үлесі ретінде Даму мақсатындағы ресми көмекке арналған субсидиялардың жиынтық көлемі	+	Бөліп көрсету мүмкін емес	
10	10	1.a.2	Мемлекеттік шығыстардың жалпы сомасындағы негізгі қызметтерге (білім беру, денсаулық сақтау және әлеуметтік қорғау) арналған шығыстардың үлесі	+	04, 05, 06	Білім беру, Денсаулық сақтау, Әлеуметтік қамтамасыздандыру
11	11	1.b.1	Халықтың аз қамтылған жіктерінің мүддесіндегі Мемлекеттік әлеуметтік шығыстар	+	06 код	
Ескертпе - [35,36] дереккөздер негізінде автормен жасаған.						

Бұдан әрі Бірыңғай бюджеттік сыныптама шығыстарының функционалдық сыныптамасына неғұрлым сәйкес келетін ТДМ индикаторларының бюджеттен қаржыландыру көлемімен өзара байланысын белгілеу мақсатында регрессиялық талдау жүргізілді. Талдау үшін 1-қосымшаға сәйкес функционалдық сыныптамада ТДМ индикаторларын орындау бойынша 2010 жылдан бастап 2020 жылға дейінгі деректердің динамикалық қатары және мемлекеттік бюджеттің шығыстары бойынша деректер пайдаланылды. Индикаторлардың жіктеліміне сәйкес мемлекеттің басым міндеттеріне сәйкес келетін өзекті индикаторлардың I тобына кіретін Тұрақты даму мақсаттарының бес индикаторына регрессиялық талдау жасалды, олар:

- 1) 1.1.1 индикаторы «Күніне 3 АҚШ долларына тұратын халықтың үлесі»;
- 2) 1.1.1 индикаторы «Күніне 5 АҚШ долларына тұратын халықтың үлесі»;
- 3) 2.2.3 индикаторы «Ұрпақты болу жасындағы әйелдер арасында анемияның таралуы»;
- 4) 3.2.2 индикаторы «Бес жасқа дейінгі балалардың өлім-жітім коэффициенті»;
- 5) 3.6.1 индикаторы «Жол-көлік оқиғалары салдарынан болатын өлім-жітім».

Шағын уақыт қатарын (2010-2020жж.), бастапқы деректердің әртүрлі өлшем бірліктерін, теңгенің жоғары құбылмалылығын ескере отырып, бюджет шығыстары бойынша логарифмделген деректері бар регрессиялық модель пайдаланылды. 1.1.1 «күніне 3 АҚШ долларына тұратын халықтың үлесі» индикаторының есебін қарастырайық.

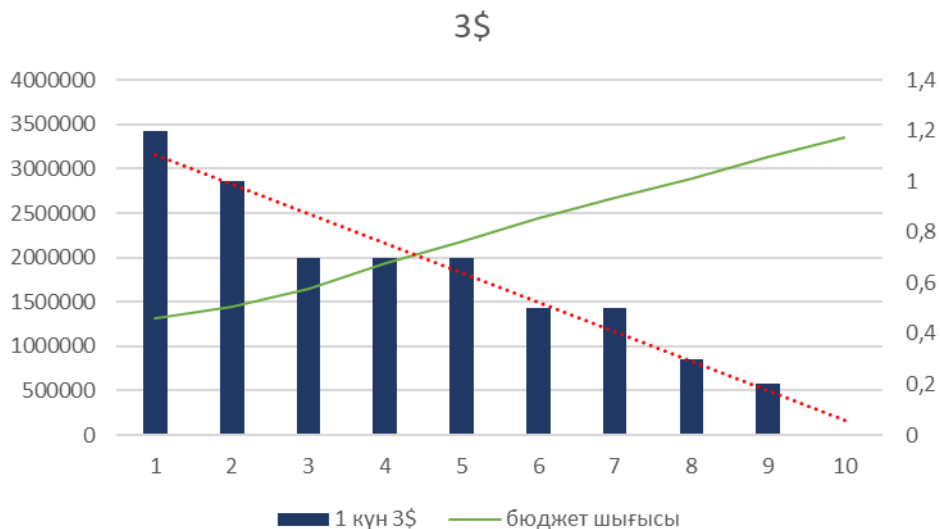
- 1) ТДМ 1. Кедейліктің барлық түрлерін кеңінен жою.

1.1.1 «күніне 3 АҚШ долларына тұратын халықтың үлесі» индикаторы.

Талдау скрипті:

```
> reg_log <- lm(AA$X3_5~(log(AA$EBK)))
> summary(reg_log)
Call:
lm(formula = AA$X3_5 ~ (log(AA$EBK)))
Residuals:
    Min       1Q   Median       3Q      Max
-0.18736 -0.02087  0.00369  0.06652  0.12696
Coefficients:
            Estimate Std. Error t value Pr(>|t|)
(Intercept)  16.0470     1.5612  10.279 6.91e-06 ***
log(AA$EBK)  -1.0592     0.1069  -9.909 9.08e-06 ***
---
Signif. codes:  0 '***' 0.001 '**' 0.01 '*' 0.05 '.' 0.1 ' ' 1
Residual standard error: 0.1052 on 8 degrees of freedom
Multiple R-squared:  0.9247,    Adjusted R-squared:  0.9153
F-statistic: 98.2 on 1 and 8 DF,  p-value: 9.084e-06
```

Тәуелді айнымалы ретінде «Күніне 3 АҚШ долларына тұратын халықтың үлесі» индикаторы таңдалды, факторлық айнымалы ретінде «Мемлекеттің азаматтардың жекелеген санаттарын әлеуметтік қамсыздандыруға арналған шығыстары» көрсеткіші таңдалды.

6 сурет – Талдау нәтижесі.

Ескертпе – Регрессиялық талдау негізінде автормен әзірленген.

Регрессиялық модельдің нәтижелері мемлекеттің әлеуметтік қамсыздандыруға арналған шығыстар үлесінің 1%-ға ұлғаюы күніне 3 АҚШ долларына тұратын халықтың 1,05% төмендеуіне әкелетінін көрсетеді.

Есептеулердің сенімділігі 99,9% p-value <0,001 (9.08–06) құрады. Модель 92% сипатталған, бұл жақсы көрсеткіш. Сонымен қатар, талдау нәтижесі көрсеткендей, тәуелді айнымалыларға әсер ететін басқа да факторлар бар екенін ескеру керек (Intercept) 16.0470.

Әрі қарай «Күніне 5 АҚШ долларына тұратын халықтың үлесі» 1.1.1 индикаторының есебі келтірілген.

2) ТДМ 1. Кедейліктің барлық түрлерін кеңінен жою.

1.1.1 индикаторы «Күніне 5 АҚШ долларына тұратын халықтың үлесі»

Талдау скрипті:

```
>reg_log<- lm (AA$X5_5~(log(AA$EBK)))
> summary(reg_log)
Call:
lm(formula = AA$X5_5 ~ (log(AA$EBK)))
Residuals:
    Min       1Q   Median       3Q      Max
-5.4905 -1.7585  0.3249  1.9678  4.1540
Coefficients:
              Estimate Std. Error t value Pr(>|t|)
(Intercept)  202.639    47.075   4.305  0.00260 **
log(AA$EBK)  -1.067     3.223  -4.054  0.00366 **
---
Signif. codes:  0 '***' 0.001 '**' 0.01 '*' 0.05 '.' 0.1 ' ' 1
Residual standard error: 3.173 on 8 degrees of freedom
Multiple R-squared:  0.6726,    Adjusted R-squared:  0.6317
F-statistic: 16.44 on 1 and 8 DF,  p-value: 0.003663
```

Тәуелді айнымалы ретінде «Күніне 5 АҚШ долларына тұратын халықтың үлесі» индикаторы, факторлық айнымалы – «Мемлекеттің азаматтардың жекелеген санаттарын әлеуметтік қамсыздандыруға арналған шығыстары» көрсеткіші таңдалды. Талдау нәтижелері осы индикатор бойынша мемлекет шығыстары үлесінің 1%-ға ұлғаюы күніне 5 АҚШ долларына тұратын халық үлесінің 1,06%-ға төмендеуіне алып келетінін көрсетеді. Модель 67% сипатталған, (Intercept) 202.639 көрсеткіші тәуелді айнымалыға әсер ететін көптеген басқа факторлар бар екенін көрсетеді.

Бұдан әрі «Репродуктивті жастағы әйелдер арасында анемияның таралуы» 2.2.3 индикаторы бойынша үшінші есептеуді қарастырамыз.

3) ТДМ 2. Аштықты жою, азықтүлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету және тамақтануды жақсарту және ауыл шаруашылығының тұрақты дамуына жәрдемдесу.

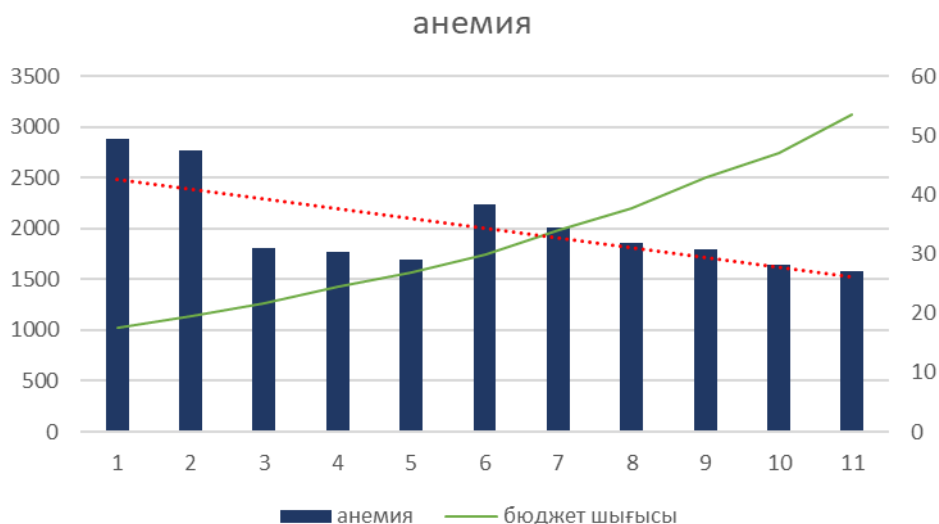
2.2.3 индикатор «15-49 жас аралығындағы әйелдер арасында жүктіліктің мәртебесі бойынша бөліністегі анемияның таралуы»

Талдау скрипті:

```
> reg_log <- lm (AA$anemiya~(log(AA$EBK)))
> summary(reg_log)
Call:
lm(formula = AA$anemiya ~ (log(AA$EBK)))
Residuals:
    Min       1Q   Median       3Q      Max
-8.342 -3.324  1.023  2.750  6.958
Coefficients:
              Estimate Std. Error t value Pr(>|t|)
(Intercept)  144.356    35.697   4.044  0.00291 **
log(AA$EBK)  -1.712     4.768  -3.086  0.01302 *
```

 Signif. codes: 0 '***' 0.001 '**' 0.01 '*' 0.05 '.' 0.1 ' ' 1
 Residual standard error: 5.592 on 9 degrees of freedom
 Multiple R-squared: 0.5141, Adjusted R-squared: 0.4601
 F-statistic: 9.522 on 1 and 9 DF, p-value: 0.01302

Тәуелді айнымалы ретінде «15-49 жас аралығындағы әйелдер арасында анемияның таралуы» индикаторы, факторлық айнымалы ретінде «Мемлекеттің ана мен баланы қорғауға арналған шығыстары» көрсеткіші таңдалды.

7 сурет – Талдау нәтижесі.

Ескертпе – Регрессиялық талдау негізінде автормен әзірленген.

Регрессиялық модельдің нәтижелері осы индикатор бойынша мемлекет шығыстары үлесінің 1% -ға ұлғаюы анемиясы бар әйелдер үлесінің 1,7% -ға төмендеуіне әкелетінін көрсетеді.

Есептеулердің сенімділігі 99,9% құрады (p-value: 0.01302). Модель 51% сипатталған, (Intercept) 144.356.

4) ТДМ 3. Салауатты өмір салтын қамтамасыз ету және кез-келген жастағы барлық адамдар үшін әл-ауқатқа ықпал ету.

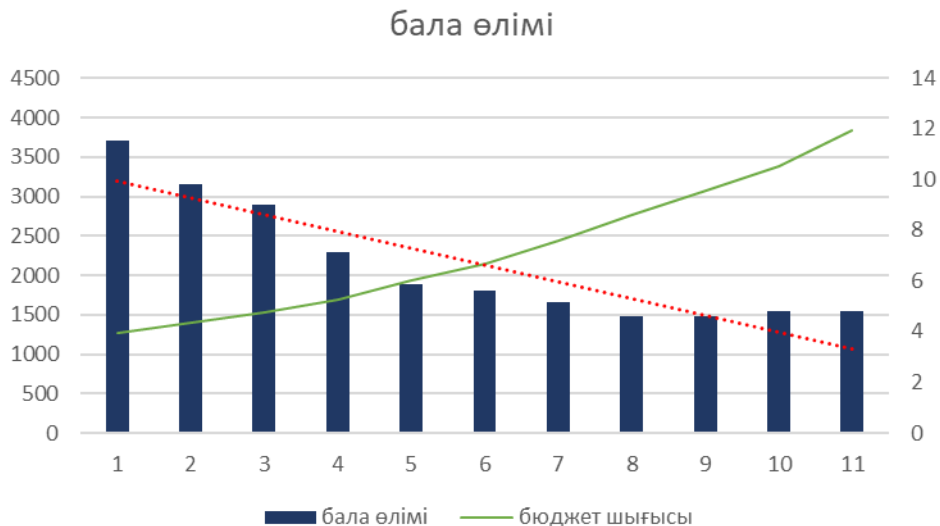
Индикатор 3.2.2 «Бес жасқа дейінгі балалардың өлім-жітім коэффициенті».

Талдау скрипті:

```
> reg_log <- lm (AA$detsmert~(log(AA$EBK)))
> summary(reg_log)
Call:
lm(formula = AA$detsmert ~ (log(AA$EBK)))
Residuals:
Min      1Q  Median      3Q      Max
-1.4345 -0.8681 -0.0292  0.6597  1.7616
Coefficients:
              Estimate Std. Error t value Pr(>|t|)
(Intercept)  51.2847     7.3365   6.990 6.39e-05 ***
log(AA$EBK)  -1.5117     0.9538  -6.093 0.000181 ***
---
Signif. codes:  0 '***' 0.001 '**' 0.01 '*' 0.05 '.' 0.1 ' ' 1
```

Residual standard error: 1.127 on 9 degrees of freedom
 Multiple R-squared: 0.8049, Adjusted R-squared: 0.7832
 F-statistic: 37.13 on 1 and 9 DF, p-value: 0.0001807

Тәуелді айнымалы ретінде «Бес жасқа дейінгі балалардың өлім-жітім коэффициенті» индикаторы таңдалды, факторлық айнымалы ретінде «Мемлекеттің ана мен баланы қорғауға арналған шығыстары» көрсеткіші таңдалды.

8 сурет – Талдау нәтижесі.

Ескертпе – Регрессиялық талдау негізінде автормен әзірленген.

Регрессиялық модельдің нәтижелері осы бағыт бойынша мемлекет шығыстары үлесінің 1% -ға ұлғаюы 5 жасқа дейінгі балалар арасындағы өлім-жітім көрсеткішінің 1,5% -ға төмендеуіне әкелетінін көрсетеді.

Есептеулердің сенімділігі 99,9% құрады (p-value: 0.0001807). Модель 80% сипатталған, бұл өте жақсы көрсеткіш. (Intercept) 51.2847.

5) ТДМ 3. Салауатты өмір салтын қамтамасыз ету және кез-келген жастағы барлық адамдар үшін әл-ауқатқа ықпал ету.

3.6.1 Индикатор «Жол-көлік оқиғалары салдарынан болатын өлім-жітім»

Талдау скрипті:

```
> reg_log <- lm (AA$DTP~(log(AA$EBK)))
> summary(reg_log)
Call:
lm(formula = AA$DTP ~ (log(AA$EBK)))
Residuals:
    Min       1Q   Median       3Q      Max
-1.3545 -0.5655 -0.1756  0.3062  2.0362
Coefficients:
            Estimate Std. Error t value Pr(>|t|)
(Intercept)  90.3283      8.1282  11.113 1.48e-06 ***
```

log(AA\$EBK) -1.4216 0.9216 -9.138 7.53e-06 ***

 Signif. codes: 0 '***' 0.001 '**' 0.01 '*' 0.05 '.' 0.1 ' ' 1
 Residual standard error: 1.006 on 9 degrees of freedom
 Multiple R-squared: 0.9027, Adjusted R-squared: 0.8919
 F-statistic: 83.51 on 1 and 9 DF, p-value: 7.535e-06

Тәуелді айнымалы ретінде «Жол-көлік оқиғалары (ЖКО) салдарынан болатын өлім-жітім» индикаторы таңдалды, факторлық айнымалы ретінде «Жол қозғалысы қауіпсіздігін қамтамасыз етуге арналған мемлекет шығыстары» көрсеткіші таңдалды.

9 сурет – Талдау нәтижесі.

Ескертпе – Регрессиялық талдау негізінде автормен әзірленген.

Регрессиялық модельдің нәтижелері жол жүру қауіпсіздігін қамтамасыз етуге арналған мемлекет шығыстары үлесінің 1%-ға ұлғаюы жол-көлік оқиғалары саны бойынша көрсеткіштің 1,4%-ға қысқаруына алып келетінін көрсетеді.

Есептеулердің сенімділігі 99,9% p-value <0,001 (7.535-06) құрады. Модель 80% сипатталған.

3 кесте – Регрессиялық талдау нәтижелері

№ индикатор	Индикатордың атауы	Регрессиялық модельдің нәтижесі
1.1.1	Күніне 3 АҚШ долларына тұратын халықтың үлесі	Осы индикатор бойынша мемлекет шығыстары үлесінің 1% - ға ұлғаюы күніне 3 АҚШ долларына тұратын халық үлесінің 1,05% -ға төмендеуіне алып келеді

	Күніне 5 АҚШ долларына тұратын халықтың үлесі	Осы индикатор бойынша мемлекет шығыстары үлесінің 1% -ға ұлғаюы күніне 5 АҚШ долларына тұратын халық үлесінің 13,06% -ға төмендеуіне алып келеді
2.2.3	Репродуктивті жастағы әйелдер арасында анемияның таралуы	Осы индикатор бойынша мемлекет шығыстары үлесінің 1% -ға ұлғаюы анемиясы бар әйелдер үлесінің 1,7% -ға төмендеуіне алып келеді
3.2.2	Бес жасқа дейінгі балалардың өлім-жітім коэффициенті	Осы индикатор бойынша мемлекет шығыстары үлесінің 1% -ға ұлғаюы 5 жасқа дейінгі балалар арасындағы өлімнің 1,5% -ға төмендеуіне алып келеді
3.6.1	Жол-көлік оқиғалары салдарынан болатын өлім-жітім	Осы индикатор бойынша мемлекет шығыстары үлесінің 1% -ға ұлғаюы ЖКО санын 100 мың адамға 1,4% -ға қысқартуға әкеледі
Ескертпе - автор регрессиялық талдау қорытындысының негізінде әзірлеген		

Жүргізілген регрессиялық талдауға сәйкес, егер «Күніне 3 АҚШ долларына тұратын халықтың үлесі» 1.1.1 индикаторы бойынша мемлекет шығысының үлесін 1% -ға арттырса, бұл күніне 3 АҚШ долларына тұратын халық үлесінің 1,05% -ға төмендеуіне әкеледі. Егер «Күніне 5 АҚШ долларына тұратын халықтың үлесі» 1.1.1 индикаторы бойынша мемлекет шығысының үлесін 1% -ға арттырса, бұл күніне 3 АҚШ долларына тұратын халық үлесінің тұтас 1,06% -ға төмендеуіне әкеледі.

Репродуктивті жастағы әйелдер арасындағы Анемия – бұл мемлекеттің басым міндеті болып табылатын өте кең таралған мәселе. Бұл проблеманы шешу үшін «Ұрпақты болу жасындағы әйелдер арасында анемияның таралуы» 2.2.3 индикаторы бойынша мемлекет шығыстарының үлесін 1% -ға арттыру қажет, осының арқасында анемиясы бар әйелдердің үлесі 1,7% -ға төмендейді.

Бес жасқа дейінгі балалардың өлім-жітім коэффициентін «Бес жасқа дейінгі балалардың өлім-жітім коэффициенті» 3.2.2 индикаторы бойынша мемлекет шығысының үлесін 1% -ға ұлғайту арқылы төмендетуге болады. Бұл 5 жасқа дейінгі балалар арасындағы өлімнің 1,5% -ға төмендеуіне әкеледі.

Жол-көлік оқиғаларына қарсы күресте бюджеттің «Жол-көлік оқиғалары салдарынан болатын өлім-жітім» 3.6.1 индикаторы бойынша ұлғаюы да көмектесе алады. Осы индикатор бойынша мемлекет шығысының үлесін 1%-ға ұлғайтып, жол-көлік оқиғалары санын 1,4% -ға қысқартуға болады.

Регрессиялық талдау нәтижесін қорытындылай келе, бюджеттік қаржыландыру Тұрақты даму мақсаттары индикаторларымен белгілі бір дәрежеде корреляциялық сәйкестікке сай келуі мүмкін деп айтуға болады.

Бюджеттік қаржыландырудың Тұрақты даму мақсаттарын іске асыруға әсерін айқындау мақсатында жеке талдау жүргізілді. Осы мақсатқа қол жеткізу үшін Тұрақты даму мақсаттары индикаторларын іске асыру және 2010 жылдан бастап 2020 жылға дейінгі мемлекеттік бюджет шығыстары бойынша

деректердің серпінді қатары бар жиынтық кесте қалыптастырылды. Тұрақты даму мақсаттары индикаторларына Біріңғай бюджеттік сыныптама шығыстарының функционалдық сыныптамасымен салыстырмалы талдау жүргізілді, салыстыру нәтижелері бойынша Тұрақты даму мақсаттарының 71 индикаторы ғана (барлық индикаторлардың 31%) бюджет шығыстарының нақты кодына сәйкес келетіні анықталды, бұл ретте, кейбір жағдайларда, Біріңғай бюджеттік сыныптаманың бір коды бойынша шығыстар Тұрақты даму мақсаттарының бірнеше индикаторларын қаржыландыруға ортақ самамен бағытталған және шығыстар сомасын әр индикатор бойынша жеке-жеке бөлшектеуге Біріңғай бюджеттік сыныптаманың қазіргі функционалы мүмкіндік бермейтінін атап өткен жөн.

Біріңғай бюджеттік сыныптама шығыстарының функционалдық сыныптамасына неғұрлым сәйкес келетін ТДМ индикаторларының тізбесі жасалды, сондай-ақ индикаторды қаржыландырумен қамту дәрежесі айқындалды. Өзекті индикаторлар тобына кіретін бес индикатор бойынша регрессиялық талдау жүргізілді. Регрессиялық талдау қорытындылары бойынша бюджеттік қаржыландыру мен Тұрақты даму мақсаттары индикаторлары арасындағы корреляция көрсетілді.

Қазақстанның дамуын қаржыландырудың ықпалын бағалау Тұрақты даму мақсаттары бюджеттік қаржыландырудың тиімділігін дәлелдеді. Қазақстанда Тұрақты даму мақсаттары бюджеттік қаржыландыру жүйесін біріктіру қажеттілігі бар.

4. Тұрақты даму мақсаттарын мемлекеттік бюджеттеудің әлемдік тәжірибесі

2030 жылға дейінгі Күн тәртібінің тұрақты даму саласындағы 45-тармағында Тұрақты даму мақсаттарын іске асырудағы ұлттық бюджеттердің рөлі айтылады [3]. Бұл үзінді парламенттердің Тұрақты даму мақсаттарына қол жеткізуге бағытталған ұлттық бюджеттерді қабылдаудағы рөлі мен жауапкершілігін көрсетеді. Бұл бюджеттердің Тұрақты даму мақсаттарын және 2030 жылға дейінгі күн тәртібін ұлттық деңгейде іске асырудың маңыздылығын және нақты әсерін көрсетеді, өйткені олар үкіметтің жұмыс бағдарламаларына және саясаткерлердің саясатты әзірлеу кезінде мәселелерді шеше алатындығына әсер етеді.

Тұрақты даму мақсаттарын Ұлттық бюджеттік процестерге біріктірудің әртүрлі тәсілдері бар. Осы түрлі құралдардың барлығының түпкі мақсаты 2030 жылға дейінгі күн тәртібінде және Тұрақты даму мақсаттарында атап өтілетін проблемаларды шешуде прогреске қол жеткізу және алаңдатарлық ұзақ мерзімді үрдістер болуы тиіс.

Тұрақты даму бойынша еуропалық желі (ESDN) өз зерттеулерінде Тұрақты даму мақсаттары мен бюджеттің табысты интеграциясының үш басты факторын бөліп көрсетті [25]. ТДМ-ның бюджетпен табысты интеграциясының бірінші

сипаттамасы ел жоспарларын іске асырудың неғұрлым кең стратегиясына және Үкіметтің ТДМ-ның кең шеңберін өзінің ұлттық мәнмәтіні мен басымдықтарына, сондай-ақ оның тұрақты даму проблемаларына сәйкес аудару дәрежесіне жатады. Егер ұлттық басымдықтарды қалыптастыратын ұлттық жоспар немесе іске асыру стратегиясы болса, Тұрақты даму мақсаттарын бюджетпен біріктіру оңай. Бұл басымдықтар сектораралық болуы мүмкін. Бұл процесті тәуелсіз олқылықтарды талдау арқылы демеуге болады, бірақ ол саяси шешімдерді де қамтиды. Осылайша, жоғары деңгейдегі саяси қолдау ТДМ мен бюджет интеграциясының сәтті болуының маңызды шарты болып табылады.

Табысты интеграцияның екінші сипаттамасы – Қаржы министрліктерінің қатысу дәрежесі, олар бюджеттік іс-шараны басқарады, мұндай іс-шаралар мәні бойынша елдің қаржы министрлігі дәлелді және бастамашы бола тұрып іске асыруы немесе Қаржы министрлігі осындай бюджеттік шеңберлерді ұстануға мәжбүр болуына тәуелсіз жүзеге аса алады.

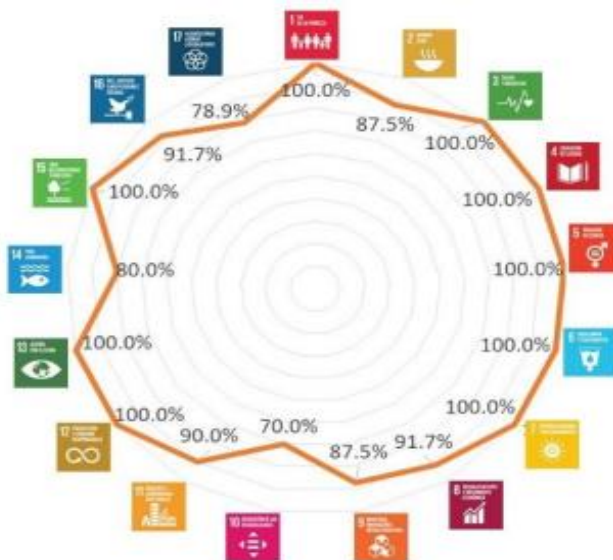
Тұрақты даму мақсаттарын бюджет процесіне табысты интеграциялануының үшінші және соңғы сипаты саяси пікірсайыстар және есеп берушілікті арттыру болып табылады. ТДМ-ды ұлттық бюджеттерде интеграциялау үшін әзірленген құралдарды үкіметтік емес ұйымдар (ҮЕҰ), парламентшілер және жоғары аудит органдары сияқты мүдделі тараптар да ескеруі маңызды, өйткені бұл субъектілер 2030 жылға дейінгі кезеңге арналған күн тәртібі бойынша міндеттемелерге қатысты жауапкершілікке тартуда шешуші рөл атқарады.

Тұрақты даму мақсаттарын бюджет процесіне табысты интеграциялаудың бір мысалы – Чехия. Чех Республикасының 2030 жылға дейінгі Стратегиялық даму шеңберіне енгізілген ұлттық басымдықтарын, Чех Республикасының тұрақты дамуының тұтастай қамтитын пайымы мен стратегиясын және ТДМ іске асырудың негізгі базасын қаржыландыруды әрбір министрлік өз бюджетінен жабады. Сондықтан ТДМ-ды жалпы бюджет процесіне интеграцияланған деп қарастыруға болады.

Екінші жағынан, Чех Республикасында бағалау процесінің мониторингі және өзектендірудің жеткілікті және тиімді екендігін бағалау кезең сайын жүзеге асырылады. Қолданыстағы аналитикалық жүйе әр министрлік қызметінің бюджетіндегі қоршаған ортаны қорғау шығындары сияқты сектораралық мәселелерді анықтауға мүмкіндік береді. Министрлік құзыреттері 3, 6, 7, 11, 12, 13, 14, 15 ТДМ-дермен біршама қиылысады, мұнда осы мақсаттардың кейбірінде тіпті алдын-ала анықталған ақша көздері бар, мысалы, 13ТДМ – климаттық іс-шаралар – қалдық тастауға бөлінетін квоталардан алынған ақша климаттың өзгеруіне байланысты сақтық шаралары үшін қолданылады. Мұндай әдісті, мысалы, 15-ші ТДМ-нен де байқауға болады, айта кетсек, Тау-кен өндірісінен бүлінген жерлерді қалпына келтіру үшін тау-кен төлемдерінен ақша пайдаланылады [25].

Мексика ұлттық бюджеттерді Тұрақты даму мақсаттарына сәйкес келтірген ел. Осының арқасында барлық мемлекеттік шығындар Тұрақты даму

мақсаттарының міндеттерімен автоматты түрде байланыстырылады. Мексикада бюджеттік бағдарламалар мен мақсатты индикаторларды ТДМ-мен келістірудің ең жақсы нәтижелерін байқауға болады. Әрбір Тұрақты даму мақсатындағы нысаналы көрсеткіштердің бюджеттік бағдарламаларға кіріктірілу пайыздары 10 суретте көрсетілген.

10 сурет – 2020 жылға арналған бюджеттік бағдарламаға сәйкес келтірілген әрбір ТДМ-дағы нысаналы көрсеткіштердің пайызы.

Ескертпе: [23] дереккөз негізінде.

10-шы суретке сәйкес, 2020 жылға арналған бюджеттік бағдарламаға сәйкес келтірілген 9 ТДМ-ның 100%-дық көрсеткіші бар, 17 ТДМ-ның 9-ы 100% көрсетсе, қалған ТДМ-дер 70% дан асқан нәтиже көрсеткен. 17 ТДМ-нің 3-інде 90%-дан асса, тек 3 ТДМ 80%-дан асқан және бар болғаны 2 ТДМ 70%-дан аса көрсеткішке ие.

Исландия барлық мақсаттарды қаржы және экономика министрлігіне Тұрақты даму мақсаттарын үкімет қойған басқа міндеттермен байланыстыруға мүмкіндік беретін ескі бюджет жүйесіне негізделген арнайы әзірленген ақпараттық жүйе (IT-жүйесі) арқылы қадағалайды. Енді барлық министрліктер мен парламент шығыстар мен функциялар салалары үшін нысаналы көрсеткіштерді белгілейтін және Тұрақты даму мақсаттарын осы нысаналы көрсеткіштермен байланыстыратын бірдей жүйені қолданады. Министрліктер IT-жүйесін пайдаланғаннан кейін әрбір министр өткен қаржы жылының жылдық есебін ұсынады. Жылдық есепте әр министр әр тапсырманың қалай жасалатынын бағалайды: олар белгіленген мерзімде орындалды ма, жоқ па, неге және т.б. келесі қадам – әр министрдің жылдық есебіне Тұрақты даму мақсаттары бағалауды енгізу. Содан кейін Тұрақты даму мақсаттары бюджет процесімен де, бюджеттің атқарылуымен де байланысты болады. Жүйенің осы түрімен ақпараттандырылған шешім қабылдау көтермеленеді және жетілдіріледі.

Қазіргі уақытта Исландияда шығындар мен шығындар функциялары, сондай-ақ гендерлік мақсаттар, Тұрақты даму мақсаттары және 2017 жылғы коалициялық келісімдегі 180 мақсат бар. 2016 жылдан бері Исландияда төрт үкімет аусқанын да есте ұстаған жөн. [25].

Финляндия Институционалдық тетіктер мен серіктестіктер арқылы тұрақты дамуға жәрдемдесу үшін жауапкершілік жүйесін құрды. Тұрақты даму мәселелерін заңнамалық және бюджеттік мәселелерді күнделікті талқылауға қосу үшін Үкімет тұрақты дамуды ілгерілетуді Парламент алдындағы өзінің жыл сайынғы есебіне қосуды және іске асырудағы прогресті өлшеу мен қорытындылауға арналған жыл сайынғы қоғамдық пікірталас форумын құруды ұйғарды. Ең бастысы, Үкіметтің іске асыру жоспары тұрақты дамудың қағидаттары мен мақсаттарын болашақ үкіметтік бағдарламаларға, Үкіметтің бюджетті болжау және дайындау жөніндегі қызметіне енгізуге шақырды. Үкіметті іске асыру жоспарында сондай-ақ министрліктердің қызметіне және бюджетті жасауға тақырыптық және сектораралық тәсілді қабылдау мүмкіндіктері зерделенетін болады деп көрсетілген.

2017 жылдың күзінде қысқа мерзімде биліктің әртүрлі тармақтарына тұрақты дамуды енгізу туралы мәтіндер алғаш рет мемлекеттік бюджет жобасына - 2018 жылға арналған бюджет жобасына енгізілді. Қаржы министрі Петтери Орпоның басшылығымен Қаржы министрлігі 2017 жылдың қарашасында семинар ұйымдастырды, оған түрлі ұйымдардың өкілдері, мемлекеттік қызметкерлер және басқа адамдар шақырылды. Семинар тұрақты дамудың бюджетте қалай ескерілетіні туралы идеяларды іздеуге арналды. Қатысушылар 100-ден астам адам болды және көптеген түрлі идеялар ұсынылды. Ми шабуылының нәтижелері 2019 жылға арналған бюджетті дайындау кезінде келесі қадамдарды анықтауда қолданылды. 2019 жылға арналған бюджеттік ұсыныстағы шығыстардың негізгі баптарын негіздеу қаражат бөлудің тұрақты дамумен байланысын неғұрлым нақты көрсетеді. Атаудың негізгі негіздемесі Финляндияның басым салаларын да, 2030 жылға дейінгі күн тәртібімен байланысты да қамтитын болады.

2019 жылға арналған бюджеттің жаңа элементі жеке талдау болып табылады, онда басты назар көміртекті бейтарап және ресурстарды көп қажет ететін Финляндияның басым саласына қатысты қаражат бөлумен байланысты. Талдау барысында осы басым саланың мақсаттарына қол жеткізудегі нақты жетістіктер қандай қаржы бөлінетіні зерттеледі. Талдау бюджеттік ұсыныстарды негіздеу бөліміне енгізілген.

Бюджет және бюджетті шолу сонымен қатар кірістерді бағалау арасында көміртегі бейтарап және ресурстарды көп қажет ететін Финляндия үшін маңызды салық салудың негізгі мәселелерін қарастырады. Негіздеме сондай-ақ бұрын жүргізілген зерттеулер негізінде қоршаған ортаға зиян келтіретін мемлекеттік қаржыландыру элементтерін сапалы бағалауды қамтиды [25]

Швеция үкіметі көптеген саясат шеңберлері арқылы жаһандық мақсаттарға жету үшін саясатқа ерекше назар аудара отырып, Тұрақты даму

мақсаттарымен жұмыс істеді. Осылайша, Швецияда Тұрақты даму мақсаттары бюджеттеу аса ірі бюджеттік процеске біріктірілген. Бұл сондай-ақ саясат үшін маңызды және мүмкін болатын Тұрақты даму мақсаттары бюджеттеу элементтерін қамтиды.

Швецияда Тұрақты даму мақсаттарына қол жеткізуге ықпал ететін түрлі саяси шаралар төменде келтірілген [25]:

- Швецияда 2045 жылы атмосфераға парниктік газдардың таза шығарындылары болмауы мақсатын қоса алғанда, қоғам субъектілері үшін шеңбер құратын Климаттық саясаттың негізі;

- білімді кеңейтуге және әлеуметтік субъектілер арасындағы ынтымақтастықты тереңдетуге бағытталған тұрақты тұтыну стратегиясы;

- ерлердің әйелдерге қатысты зорлық-зомбылығының алдын алу және жолын кесудің он жылдық ұлттық стратегиясы;

- Мүгедектердің құқықтары туралы БҰҰ конвенциясы негізінде мүгедектерге қатысты саясаттың жаңа ұлттық мақсаты мен жаңа бағыты;

- цифрландыруға, тұрақтылыққа, құзыреттілікке және инновациялық әлеуетке баса назар аударып, саланың бәсекеге қабілеттілігін арттыруға бағытталған «ақылды» сала стратегиясы;

- мемлекеттік компаниялар үшін қайта қаралған меншік саясаты, онда 2030 жылға дейінгі күн тәртібі мен жаһандық мақсаттар компаниялардың бизнесті тұрақты дамыту жөніндегі жұмысын бағыттауы тиіс делінген;

- 2030 жылға дейінгі күн тәртібіне негізделген даму және гуманитарлық көмек мақсатындағы халықаралық ынтымақтастық үшін саяси негіз;

- адам құқықтары саласындағы жұмыстың ұлттық стратегиясы, сондай-ақ даму саласындағы ынтымақтастықтағы адам құқықтары, демократия және заңның үстемдігі саласындағы жұмыс стратегиясы және кәсіпкерлік пен адам құқықтары саласындағы іс-қимыл жоспары, тұрақты дамуға, оның ішінде әл-ауқат көрсеткіштері, гендерлік бюджеттеу және арнайы бюджет түрінде ерекше назар аударылатын Бюджеттік жұмыс Климаттық қолдану.

Германияда 2030 жылға дейінгі күн тәртібі мен Германияның тұрақты даму стратегиясы үшін негізгі жауапкершілік Федералды кеңсеге жүктеледі. Алайда, барлық министрліктер саясаттың тиісті салаларына өз үлестері үшін негізгі жауапкершілікті алады.

Федералды бюджеттің бөліктерін 2030 жылға дейінгі күн тәртібіне сәйкестендірудің келесідей белгілі құралдары бар [25]:

1. Тұрақтылықты тексеру Германияның субсидиялар туралы екі жылдық есебінде постфактум құралы ретінде қолданылады. Бұл есеп барлық федералды субсидияларды, соның ішінде федералды қаржылық көмек пен федералды салық жеңілдіктерін қамтиды. Тұрақтылыққа әсер етуді бағалау 2015 жылдан бастап талап етіледі. Ол негізінен 2030 жылға дейінгі күн тәртібін іске асырудың негізгі негізі болып табылатын және субсидиялардың ұзақ мерзімді экономикалық, экологиялық және әлеуметтік салдарына бағытталған ұлттық тұрақты даму

Стратегиясына негізделген. Бағалауды бірінші кезекте әрбір субсидия үшін жауапты министрлік субсидия қозғаған мемлекеттік ведомстволармен консультацияда жүргізеді.

2. Егер бюджеттік позиция нормативтік актімен байланысты болса, реттеуші әсерді бағалау шеңберінде тұрақтылықты алдын ала тексеру жүргізіледі. Тұрақтылық федералды министрліктер рәсімдерінің бірлескен ережелерінде федералды үкімет ұсынған заңдар мен қаулылардың әсерін бағалаудағы міндетті критерий ретінде бекітілген. Тұрақтылықты бағалау тұрақты дамудың ұлттық стратегиясымен, демек, 2030 жылға дейінгі кезеңге арналған күн тәртібімен байланысты. 2018 жылдың соңында Үкімет тұрақтылыққа бағытталған реттеу бастамаларының артықшылықтары мен кемшіліктерін жақсырақ теңестіру үшін жаңа ережелерді бағалау кезінде заңдардың өзіндік құнының үстем тәсілдерінен басқа заңдарға негізделген тәсілдерді қолдануға рұқсат беру туралы шешім қабылдады.

3. Сонымен қатар, әкімшілік қызмет Тұрақты дамудың ұлттық стратегиясының мақсаттарымен байланысты. 2015 жылы федералды үкімет «жақсы үлгі көрсету» ұранымен тұрақты әкімшілік іс-шаралар бағдарламасын қабылдады. Мысалы, оған мемлекеттік ғимараттарда энергияны тұтынуды азайту, сатып алу стандарттары, оқиғаларды тұрақты басқару және жұмыс пен отбасылық өмірдің үйлесімділігі немесе мейірбике ісі сияқты мақсаттар мен шаралар кіреді.

4. Мемлекеттік активтерге инвестициялау стратегиялары үшін тұрақтылық критерийлерін қолдану туралы хабардарлық артып келеді. Басқа бюджеттік мәселелерге келетін болсақ, бүкіл үкімет үшін өзекті тұрақтылықтың басшылық қағидаты 2030 жылға дейінгі кезеңге арналған күн тәртібімен келісуге ықпал етуге тиіс. Іс жүзінде нақты бюджет мәселесі қозғалған министрліктер арасындағы консультациялар мұндай келісуге ықпал етуі мүмкін. Жоғарыда аталған кейбір шаралар күн тәртібі 2030 жылға дейін қабылданғанға дейін қолданылды. Осылайша, соңғы онжылдықта тұрақтылықты қамтамасыз ету үшін қосымша қаражат бөлу біртіндеп процесс болды.

Тұрақты даму мақсаттары үшін түрлі ұлттық бюджеттердің тәжірибесін талдай отырып, бірнеше үрдістерді бөліп көрсетуге болады. Бірінші айқын тенденция – үкіметтер мен қаржы министрліктері салалық министрліктерге Тұрақты даму мақсаттарына және оларға қол жеткізуге тікелей қатысты қосымша ережелерге көп қаражат бөлмейді. Керісінше, салалық министрліктер қолданыстағы бюджет қаражатын пайдаланып, шығындарын Тұрақты даму мақсаттарымен байланыстыруы керек. Жоғарыда аталған барлық елдерде жағдай осындай.

Барлық дерлік елдер үшін ортақ біріктіруші үрдіс Чех Республикасында, Германияда орын алғандай, 2030 жылға дейінгі кезеңге арналған күн тәртібімен және Тұрақты даму мақсаттарымен тікелей байланысты тұрақты дамудың ұлттық стратегияларының болуы, сондай-ақ Тұрақты даму мақсаттарымен тығыз байланысты басқа да мемлекеттік даму жоспарлары болып табылады.

Сонымен қатар, кейбір елдерде байқалатын тағы бір үрдіс – белгілі бір Тұрақты даму мақсаттарына қатысты салалық министрліктер арасындағы міндеттерді бөлу, немесе кейбір жағдайларда, мысалы Венгрияда, бірнеше министрліктер өздерінің кейбір бағдарламалары мен бастамаларын Тұрақты даму мақсаттарымен келісуге тырысады. Осы стратегия мен бағдарламаны Тұрақты даму мақсаттарымен келісу салалық министрліктерге әсер етеді, өйткені үкіметтік стратегиялар мен жоспарлар министрліктерге мандаттар мен нұсқаулықтар ретінде әрекет етеді. Егер бұл мандаттарда Тұрақты даму мақсаттары болса, онда олардың бюджеттерінің бір бөлігі Тұрақты даму мақсаттарына қол жеткізуге көмектесетін бастамаларға жұмсалуды әбден мүмкін. Бұл қаржы Министрлігінің жалпы бюджеттік жоспарында нақты көрсетілмеуі мүмкін, бірақ Тұрақты даму мақсаттарын басқа жолдармен интеграциялау бойынша күш-жігерді көруге болады.

Бір тенденцияны атап өткен жөн: екі ел Тұрақты даму мақсаттарын өздерінің ұлттық бюджеттеріне (Финляндия және Исландия) кешенді біріктіруді жүзеге асыруда. Барлық 17 Тұрақты даму мақсаттарын бюджетпен үйлестірудің орнына, екі ел де мемлекеттік бағдарламалардың мақсаттарын келіседі, мысалы, Финляндияда бұл көміртекті бейтарап және ресурстарды көп қажет ететін Финляндия.

Исландияда олардың Тұрақты даму мақсаттарымен байланыстыруға болатын шығындармен байланысты 180-нен астам мақсаты бар. Тұрақты даму мақсаттарын Үкіметтің міндеттерімен байланыстыру Тұрақты даму мақсаттарымен бюджетті үйлестіруде қолдау алуға көмектеседі, өйткені ол қазірдің өзінде мемлекеттік қолдауға ие болады, әсіресе ол Үкіметке осы мақсаттарға қол жеткізуге көмектессе.

Басқа елдер жанама түрде саясаттың келісімділігі туралы, Мемлекеттік кірістер мен шығыстарға әсері және олардың кейбіреулері Финляндиядағы энергетикалық субсидиялар сияқты Тұрақты даму мақсаттарымен қалай жүзеге асырылатындығы туралы айтады.

Бүгінгі күні Тұрақты даму мақсаттары іске асыру бойынша көптеген түрлі модельдер мен түрлі стратегиялар бар. Көптеген елдер тұрақты даму тұжырымдамасын қолдайды, бірақ соған қарамастан халықаралық тәжірибені талдау Тұрақты даму мақсаттары қағидаттарын елдің қаржы жүйесіне интеграциялау жүйесінің жаңа шынайылығына бейімделген бірыңғай және жалпыға танылған, жан-жақты қамтылған тәсіл жоқ екенін көрсетті.

Бюджеттік қаржыландырудың Тұрақты даму мақсаттарын іске асыруға әсерін айқындау мақсатында жеке талдау жүргізілді. Осы мақсатқа қол жеткізу үшін Тұрақты даму мақсаттары индикаторларын іске асыру және 2010 жылдан бастап 2020 жылға дейінгі мемлекеттік бюджет шығыстары бойынша деректердің серпінді қатары бар жиынтық кесте қалыптастырылды. Тұрақты даму мақсаттары индикаторларына Бірыңғай бюджеттік сыныптама шығыстарының функционалдық сыныптамасымен салыстырмалы талдау жүргізілді, салыстыру нәтижелері бойынша Тұрақты даму мақсаттарының 71

индикаторы ғана (барлық индикаторлардың 31%) бюджет шығыстарының нақты кодына сәйкес келеді, бұл ретте, кейбір жағдайларда, Бірыңғай бюджеттік сыныптаманың бір коды бойынша шығыстар Тұрақты даму мақсаттарының бірнеше индикаторларын қаржыландыруға және шығыстар сомасын жеке-жеке әрбір индикаторға бөлшектеуге бағытталған. Бірыңғай бюджеттік сыныптаманың қазіргі функционалы мүмкін емес.

Бірыңғай бюджеттік сыныптама шығыстарының функционалдық сыныптамасына неғұрлым сәйкес келетін Тұрақты даму мақсаттары индикаторларының тізбесі жасалды, сондай-ақ индикаторды қаржыландырумен қамту дәрежесі айқындалды. Өзекті индикаторлар тобына кіретін бес индикатор бойынша регрессиялық талдау жүргізілді. Регрессиялық талдау қорытындылары бойынша бюджеттік қаржыландыру мен Тұрақты даму мақсаттары индикаторлары арасындағы корреляция көрсетілді.

Қазақстанның дамуын қаржыландырудың ықпалын бағалау Тұрақты даму мақсаттары бюджеттік қаржыландырудың тиімділігін дәлелдеді. Қазақстанда Тұрақты даму мақсаттары бюджеттік қаржыландыру жүйесін біріктіру қажеттілігі бар. Алты елдің тәжірибесі негізінде бюджеттік қаржыландыруды интеграциялаудың ең сәтті тәжірибелері талданды. Мемлекеттік бюджеттеудің халықаралық тәжірибесін талдау Тұрақты даму мақсаттары іске асыру кезінде ұлттық бюджеттердің маңыздылығын көрсетті.

5. Тұрақты даму мақсаттарын іске асыру саласындағы мемлекеттік саясат құралдарын жетілдіру жөніндегі ұсынымдар

Ұзақ мерзімді перспективада Қазақстанның дамуы адами ресурстарды, инклюзивті экономиканы, институттар мен бейбіт қоғамды дамытуға бағытталған. Тұрақты дамуға қол жеткізу үшін көпжақты әріптестікті дамыту міндеті аз дәрежеде жария етілді, бірақ осы саладағы негізгі бағыттар 2050 Стратегиясында белгіленген. Бұл елдің қаржылық тұрақтылығын нығайту, технологиялық әлеуетті арттыру, сыртқы сауданы және азаматтық қоғаммен және жеке сектормен әріптестікті дамыту. Басқаша айтқанда, тұрақты дамудың экономикалық, әлеуметтік және экологиялық құрамдас бөліктерінің теңгерімінде Қазақстан дамуының ұзақ мерзімді болжамы үш құрамдас бөліктің арасында қоршаған ортаға аз көңіл бөледі. Бұдан басқа, 2050 Стратегиясы құжаттардың келесі деңгейлерінде егжей-тегжейлі баяндаудың негізгі бағыттарын айқындайтын бірінші деңгейдегі құжат болып табылады. Талдау Қазақстанның 2030 жылға дейінгі Тұрақты дамудың күн тәртібін іске асыру үшін белгілі бір әлеуеті бар екенін көрсетті.

Қазақстанда қазіргі уақытта мемлекеттік жоспарлау жүйесінің институционалдық негізі қалыптастырылды, құжаттар иерархиясы құрылды, әдістемелік база әзірленді, мемлекеттік органдардың қызметін бағалау енгізілді, мемлекеттік органдардың стратегиялық жоспарлары мен аумақтарды дамыту бағдарламалары әзірленді. Белгілі бір дәрежеде ел Тұрақты даму мақсаттарын

стратегиялық жоспарлауға енгізу барысын ұлттандыруда табыстарға қол жеткізді. Бірақ жүргізілген зерттеу негізінде Тұрақты даму мақсаттарын стратегиялық және бюджеттік жоспарлау жүйесіне жеткілікті түрде интеграцияланбаған деген қорытындыға келдік. Тұрақты даму мақсаттары қағидаттарын бюджеттік жоспарлауға кіріктіру маңызды рөл атқарады.

Тұрақты даму мақсаттары қағидаттарын интеграциялау елдегі саясаттың үйлесімділігін жақсарта алады, бұл Тұрақты даму мақсаттарының бірі болып та табылады. Жүйелілік бюджеттік контексте екі мағынаға ие болуы мүмкін: біріншіден, келісілген бюджет ресурстарды әртүрлі бағытта бөлу арасындағы қақтығыстарды болдырмауға мүмкіндік береді, яғни бір бюджеттік шешім басқасына теріс әсер етпейді.

Екіншіден, дәйекті бюджет мемлекеттің халықаралық міндеттемелеріне, оның ішінде 2030 жылға дейінгі кезеңге арналған күн тәртібіне сәйкес келуге тиіс. Мұндай міндеттемелер басты міндет ретінде болмағанымен, олар бірін-бірі алмастыратын үкіметтерді осы орта мерзімді мақсаттарды есте сақтауға және оларды өздерінің саяси әрекеттеріне, демек, бюджеттеріне қосуға шақырады. Осылайша, Тұрақты даму мақсаттарына сәйкес келтірілген бюджет дегеніміз Тұрақты даму мақсаттарының мақсаттары мен міндеттерін бюджеттің көрсетуі және олардың арасындағы қайшылықтарды болдырмауы дегенді білдіреді.

Осы мақсатта бюджеттер мен Тұрақты даму мақсаттары арасында байланыс орнату, әсіресе көрсеткіштер жүйесі елдің ТДМ-ға жетудегі прогресін айқындап, үкіметтің жұмысын бағалауға көмектеседі. Көптеген елдер нәтижелі көрсеткіштерге негізделген бюджеттеуді пайдаланса да, ТДМ бюджеттің тұрақтылығын бағалау үшін өлшемдердің қосымша критерийлерін бере алады. Тұрақты даму мақсаттары бюджеттік ұсыныстарды неғұрлым жан-жақты бағалау үшін, демек, үкіметтік емес субъектілер үшін, әсіресе Парламент пен азаматтық қоғам үшін ашықтықты арттыру үшін негіз бола алады. Бұл Үкіметтің есептілігін арттыруы мүмкін.

Үшіншіден, Тұрақты даму мақсаттары ұлттық бюджеттерді салыстырмалы етуге және осылайша даму саясатының тұрақты дамуының жаһандық рейтингіне өз үлесін қосуға көмектесе алады. Біз, мысалы, әрбір мемлекет Тұрақты даму жөніндегі жоғары деңгейдегі саяси форумда жыл сайын ұсынылатын жұмыс барысы туралы есептерге Тұрақты даму мақсаттарына сәйкес өз бюджетін талдауды қамтуы мүмкін деп болждай аламыз. Егер ол әр түрлі елдердің саясаткерлері мен сарапшылары арасында пікір алмасуға ықпал етсе және халықаралық пікірталастарды ұжымдық ақылмен қамтамасыз етсе, бұл тұрақты дамуға көшуде оң рөл атқаруы мүмкін. Сондай-ақ, ол азаматтық қоғам мемлекеттерді өз міндеттемелерін орындамағаны үшін жауапқа тарта алатын құрал бола алады.

Зерттеу барысында Қазақстанның дамуын қаржыландырудың Тұрақты даму мақсаттарын іске асыруға әсерін талдау мақсатында Тұрақты даму мақсаттары индикаторларының тізбесі жасалды, Бірыңғай бюджеттік сыныптама шығыстарының функционалдық сыныптамасына неғұрлым сәйкес

келетін индикаторды қаржыландырумен қамту дәрежесі де айқындалды. Нәтижесінде қолданыстағы Бірыңғай бюджеттік сыныптама Тұрақты даму мақсаттарын бюджеттік қаржыландырумен қамту деңгейін жеткілікті түрде көрсетпейтіні анықталды.

Жүргізілген талдауды негізге ала отырып, келесідей өзгерістер енгізу қажеттілігі туралы айтуға болады: біріншіден, Үйлестіруші органға – Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігіне (ҰЭМ) мақсатында Тұрақты даму мақсаттарын бюджеттеу тұжырымдамасын әзірлеу ұсынылады. Бұл тұжырымдама Тұрақты даму мақсаттарын іске асыруға арналған мемлекеттік бюджет шығыстарының тиімділігін арттыруға ықпал ететін болады, сондай-ақ мақсатында Тұрақты даму мақсаттарын қаржыландыруды тек бюджет қаражатынан ғана емес, басқа да көздерден кеңейтуге мүмкіндік ашады, өйткені елде дамуды басқа көздерден, жеке және халықаралық қаржы қаражатынан қаржыландырудың үлкен әлеуеті бар. Екіншіден, Бірыңғай бюджеттік сыныптаманың шығыс баптары мен ТДМ индикаторларын толықтай сәйкестендіру үшін құзыретті мемлекеттік органдарға (Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігі үйлестіруші орган ретінде және Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігі (Қаржымині) салалық орган ретінде) Бірыңғай бюджеттік сыныптама мен ТДМ индикаторлары арасында Өтпелі кілттерді әзірлеу ұсынылады. Тұрақты даму мақсаттарының индикаторларын Бірыңғай бюджеттік сыныптама шығыстарының функционалдық сыныптамасымен салыстырмалы талдау нәтижелері көрсеткендей, Тұрақты даму мақсаттарының 71 индикаторы (барлық индикаторлардың 31%) ғана бюджет шығыстарының нақты кодына сәйкес келеді, бұл ретте, кейбір жағдайларда, Бірыңғай бюджеттік сыныптаманың бір коды бойынша шығыстар Тұрақты даму мақсаттарының бірнеше индикаторын қаржыландыруға бағытталғанын және Бірыңғай бюджеттік сыныптаманың қазіргі функционалы әрбір индикаторға шығыс сомасын жеке-жеке бөлшектеуге мүмкіндік бермейтінін атап өткен жөн.

Өтпелі кілттер – (баламасы – Сәйкестік кестелері) бұл жіктеудің әр тобының (әр индикатордың) салыстырылатын жіктеменің бір немесе бірнеше топтамасына пайыздық қатынастағы салым үлесін анықтаумен сәйкестігін белгілейтін кесте. Өтпелі кілтті пайдалану жұмсалған бюджет қаражатының бағытын жоғары дәлдікпен анықтауға мүмкіндік береді. Регрессиялық талдаудың бес индикаторы бойынша жүргізілген нәтижелер бюджеттік қаржыландырудың ТДМ-ға әсерінің айтарлықтай жоғары тиімділігін көрсеткен болатын.

Жүргізілген регрессиялық талдауға сәйкес, егер «Күніне 3 АҚШ долларына тұратын халықтың үлесі» 1.1.1 индикаторы бойынша мемлекет шығысының үлесін 1% арттырса, бұл 3 АҚШ долларына тұратын халық үлесінің 1,05% төмендеуіне әкеледі. Егер «Күніне 5 АҚШ долларына тұратын халықтың үлесі» 1.1.1 индикаторы бойынша мемлекет шығысының үлесін 1%-ға арттырса, бұл күніне 5 АҚШ долларына тұратын халық үлесінің 1,06% -ға төмендеуіне әкеледі. «Ұрпақты болу жасындағы әйелдер арасында анемияның таралуы» 2.2.3

индикаторы бойынша мемлекет шығыстарының үлесін 1%-ға арттырса, анемиясы бар әйелдердің үлесі 1,7%-ға төмендейді. Бес жасқа дейінгі балалардың өлім-жітімін «Бес жасқа дейінгі балалардың өлім-жітім коэффициенті» 3.2.2 индикаторы бойынша мемлекет шығысының үлесін 1%-ға ұлғайту арқылы төмендетуге болады. Бұл 5 жасқа дейінгі балалар арасындағы өлімнің 1,5%-ға төмендеуіне әкеледі. Сәйкес бағытта мемлекет шығысының үлесін 1% -ға арттырса, жол-көлік оқиғасы санын 1,4%-ға қысқартуға болады.

Регрессиялық талдау нәтижесін қорытындылай келе, бюджеттік қаржыландыру Тұрақты даму мақсаттарының индикаторларымен белгілі бір дәрежеде корреляциялық байланыста деп айтуға болады. Алайда, өтпелі кілттердің болмауына байланысты бюджет шығыстарының Тұрақты даму мақсаттарына әсерін толық бағалау қиын.

Өтпелі кілттер Тұрақты даму мақсаттарына қол жеткізуге бюджет шығыстарының әсерін бағалау процесін жетілдіруге және Тұрақты даму мақсаттары индикаторларын бюджеттеуге уақтылы, сапалы мониторинг жүргізуге мүмкіндік береді, Тұрақты даму мақсаттарын бюджеттік қаржыландыру бойынша деректерді жинау және жан-жақты талдау үшін мүмкіндік береді, сондай-ақ қаржыландырумен жеткіліксіз қамтылған немесе мүлде қамтылмаған Тұрақты даму мақсаттары индикаторларын анықтауға мүмкіндік беретін болады. Үшіншіден, Бюджеттік қаржыландыру Қазақстанда Тұрақты даму мақсаттарын іске асыруда басты рөл атқарады, алайда, зерттеу көрсеткендей, ТДМ-ды іске асыруды күшейту үшін қазіргі бюджеттік қаржыландыру жеткіліксіз болып отыр. Осы орайда, бюджеттік қаржыландырылуы жеткіліксіз немесе мүлдем қаржымен қамтылмаған Тұрақты даму мақсаттарының индикаторлары бойынша қаржыландыру аясын кеңейту ұсынылады.

Жылдам кешенді бағалауға сәйкес, стратегиялық және бюджеттік жоспарлау жүйесіне ең аз интеграцияланған Тұрақты даму мақсаттарының қатарына «Теңсіздікті азайту», «Гендерлік теңдік», «Климаттың өзгеруіне қарсы күрес», «Тұтыну және өндіріс» мақсаттары кіреді [23]. Тұрақты дамудың барлық 17 мақсаты бір-бірімен тығыз байланысты және оларға қол жеткізудегі негізгі қағиданың бірі кешенділік болғандықтан, ТДМ-ды жоспарлы және уақтылы іске асыру үшін тұрақты дамудың барлық 17 мақсатының ешқайсысын шетте қалдырмайтын кешенді тәсіл қажет.

Қорытынды

Жұмысты қорытындылай келе, осы зерттеу жұмысы өзінің мақсатына толығымен жетті десек болады, ол Тұрақты даму мақсаттарын іске асыруға Қазақстанның дамуын қаржыландырудың тиімділігін зерделеуден және Тұрақты даму мақсаттарын іске асыру саласындағы мемлекеттік саясатты жетілдіру бойынша ұсынымдарды әзірлеуден тұрды. Мақсатқа сәйкес міндеттер анықталды, зерттеу нәтижелері бойынша белгіленген тапсырмаларды орындау арқылы осы магистрлік жобаның мақсатына қол жеткізілді.

Тұрақты даму мақсаттарын іске асыру тетігі ретінде мемлекеттік жоспарлау жүйесін зерделеу «Стратегия-2050» құжаты Қазақстанның мемлекеттік жоспарлау жүйесіндегі негізгі құжат болып табылатынын айқындады. Стратегияның міндеттері елдің ұзақ мерзімді дамуының негізгі басымдықтары мен бағыттарын айқындайды. Осыған байланысты Стратегия-2050-дің 2030 жылға дейінгі күн тәртібінің мақсаттары мен міндеттерін қамту дәрежесі елдің оларға қол жеткізуге бағытталғаны туралы нақты түсінік бере алады.

Қазіргі уақытта мемлекеттік жоспарлау жүйесінің институционалдық негізі қалыптастырылды, құжаттар иерархиясы құрылды, әдістемелік база әзірленді, мемлекеттік органдардың қызметін бағалау енгізілді, мемлекеттік органдардың стратегиялық жоспарлары мен аумақтарды дамыту бағдарламалары әзірленді.

ТДМ оқшаулау және орындау бойынша ағымдағы мәртебесін бағалау қорытындысы бойынша, елдің ұзақ мерзімді дамуы адами ресурстарды, инклюзивті экономиканы, институттар мен бейбіт қоғамды дамытуға бағытталғаны анықталды. Тұрақты дамуға қол жеткізу үшін көпжақты әріптестікті дамыту міндеті аз дәрежеде жария етілді, бірақ осы саладағы негізгі бағыттар 2050 Стратегиясында белгіленген. Бұл елдің қаржылық тұрақтылығын нығайту, технологиялық әлеуетті арттыру, сыртқы сауданы және азаматтық қоғаммен және жеке сектормен әріптестікті дамыту. Басқаша айтқанда, тұрақты дамудың экономикалық, әлеуметтік және экологиялық құрамдас бөліктерінің теңгерімінде Қазақстан дамуының ұзақ мерзімді болжамы үш құрамдас бөліктің арасында қоршаған ортаға аз көңіл бөледі.

ТДМ іске асыруға Қазақстанның дамуын қаржыландырудың әсерін бағалау бес қадамнан тұратын алгоритм көмегімен жүргізілді:

- 1) 2010 жылдан бастап 2020 жылға дейін Тұрақты даму мақсаттары индикаторларын іске асыру және мемлекеттік бюджет шығыстары бойынша деректердің серпінді қатарлары бар жиынтық кестені қалыптастыру;
- 2) Тұрақты даму мақсаттары индикаторларын Бірыңғай бюджеттік сыныптама шығыстарының функционалдық сыныптамасымен салыстырмалы талдау;
- 3) Бірыңғай бюджеттік сыныптама шығыстарының функционалдық

сыныптамасына неғұрлым сәйкес келетін ТДМ индикаторларының тізбесін жасау және индикаторды қаржыландырумен қамту дәрежесін айқындау (толық немесе ішінара);

4) Өзекті индикаторлар тобына кіретін бес индикатор бойынша регрессиялық талдау жүргізу (мемлекеттің басым міндеттеріне сәйкес келетін индикаторлар);

5) Регрессиялық талдау нәтижелері бойынша қорытындылар жасау.

Қазақстанның дамуын қаржыландырудың Тұрақты даму мақсаттарын іске асыруға әсерін бағалау бойынша жүргізілген зерттеу негізінде мынадай тұжырымдар жасалды:

1) ТДМ стратегиялық және бюджеттік жоспарлау жүйесіне жеткілікті түрде интеграцияланбаған;

2) Қолданыстағы Бірыңғай бюджеттік сыныптама Тұрақты даму мақсаттарын бюджеттік қаржыландырумен қамту деңгейін жеткіліксіз көрсетеді;

3) Бес индикатор бойынша жүргізілген регрессиялық талдау нәтижелері ТДМ-ға бюджеттік қаржыландыру әсерінің біршама жоғары тиімділігін көрсетті, алайда шығыс баптары мен ТДМ индикаторларын толық салыстыру үшін өтпелі кілттердің (басқаша айтқанда «сәйкестік кестесі») болмауына байланысты ТДМ-ға бюджет шығыстарының әсерін толық шамада бағалау қиын;

4) бюджеттік қаржыландыру Қазақстанда Тұрақты даму мақсаттарын іске асыруда негізгі рөл атқарады, алайда Тұрақты даму мақсаттарын іске асыруды күшейту үшін бюджеттік қаржыландыру жеткіліксіз.

Тұрақты даму мақсаттарын мемлекеттік бюджеттеудің әлемдік тәжірибесін зерттеу ұлттық деңгейде бюджеттеуді енгізу ТДМ-ді іске асырудың маңызды құралы болып табылатынын көрсетті. Түрлі елдердің тәжірибесін талдау қорытындылары бойынша ТДМ-ды Ұлттық бюджеттік процестерге біріктірудің әртүрлі тәсілдері бар деген қорытынды жасауға болады.

Тұрақты даму мақсаттарын іске асыру саласындағы мемлекеттік саясат құралдарын жетілдіру әлеуетін ашу Бірыңғай бюджеттік сыныптаманың функционалдық сыныптамасында Тұрақты даму мақсаттарының индикаторларын және мемлекеттік бюджет шығыстарын орындау бойынша 2010 жылдан бастап 2020 жылға дейінгі деректердің серпінді қатарын талдау көмегімен жүзеге асырылды.

Жүргізілген талдау мен жасалған қорытындыларға сүйене отырып, зерттеу шеңберінде мындай ұсыныстар әзерленді:

1) Үйлестіруші органға - Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігіне (ҚР ҰЭМ) Тұрақты даму мақсаттарын бюджеттеу тұжырымдамасын әзірлеу ұсынылады.

Бұл тұжырымдама Тұрақты даму мақсаттарын іске асыруға арналған мемлекеттік бюджет шығыстарының тиімділігін арттыруға ықпал ететін болады,

сондай-ақ ТДМ-ды қаржыландыруды тек бюджет қаражатынан ғана емес, басқа да көздерден, атап айтқанда, жеке және халықаралық қаржы қаражатынан кеңейтуге мүмкіндік ашады.

2) Құзыретті мемлекеттік органдарға (ҚР ҰЭМ үйлестіруші орган ретінде және Қаржымині салалық орган ретінде) Бірыңғай бюджеттік сыныптама мен Тұрақты даму мақсаттары индикаторлары арасындағы өтпелі кілттерді әзірлеу ұсынылады.

Өтпелі кілттер – бұл жіктеудің әр тобының (әр индикатордың) салыстырылатын жіктеменің бір немесе бірнеше топтамасына пайыздық қатынастағы салым үлесін анықтаумен сәйкестігін белгілейтін кесте. Өтпелі кілтті пайдалану жұмсалған бюджет қаражатының бағытын жоғары дәлдікпен анықтауға мүмкіндік береді. Бұл Тұрақты даму мақсаттарына қол жеткізуге бюджет шығыстарының әсерін бағалау процесін жетілдіруге және Тұрақты даму мақсаттары индикаторларын бюджеттеуге уақтылы, сапалы мониторинг жүргізуге мүмкіндік береді, бұдан басқа, ТДМ-ды бюджеттік қаржыландыру жөніндегі деректерді жинауға және жан-жақты талдауға мүмкіндік береді, сонымен қоса, қаржымен жеткілікті қамтылмаған немесе мүлде қамтылмаған Тұрақты даму мақсаттары индикаторларын анықтауға ықпал ететін болады.

3) Қаржыландырумен жеткіліксіз немесе мүлде қамтылмаған индикаторлар бағытында Тұрақты даму мақсаттары бойынша бюджеттік қаржыландыруды кеңейту ұсынылады.

Жылдам кешенді бағалауға сәйкес стратегиялық және бюджеттік жоспарлау жүйесіне ең аз интеграцияланған ТДМ қатарына «Теңсіздікті азайту», «Гендерлік теңдік», «Климаттың өзгеруіне қарсы күрес», «Тұтыну және өндіріс» кіреді. Тұрақты дамудың барлық 17 мақсаты бір-бірімен тығыз байланысты болғандықтан, Тұрақты даму мақсаттарын толық және уақтылы іске асыру үшін тұрақты дамудың барлық 17 мақсатының бірде-бірін қалдырмайтын кешенді тәсіл қажет.

Ұзақ мерзімді перспективада осы ұсынымдарды іске асыру Тұрақты даму мақсаттары индикаторларын тиімді іске асыруға ғана емес, сондай-ақ негізгі мақсаты мықты мемлекеттің, дамыған экономиканың және жалпыға ортақ еңбектің негізінде берекелі қоғам құру, Қазақстанның әлемнің ең дамыған отыз елінің қатарына кіруі болып табылатын мемлекеттік стратегияларды табысты іске асыруға ықпал ететін болады, бұл шын мәнінде Тұрақты даму мақсаттарымен үндес.

Пайдаланылган әдебиеттер тізімі

1. Ahmed N. et al. Inequality Kills: The unparalleled action needed to combat unprecedented inequality in the wake of COVID-19 // Oxfam GB for Oxfam International – 2022. – URL: <https://www.oxfam.org/en/research/inequality-kills>. (Қаралған күн: 25.05.2022)
2. Berkhout E. et al. The Inequality Virus: Bringing together a world torn apart by coronavirus through a fair, just and sustainable economy // Oxfam GB for Oxfam International – 2021. – URL: <https://www.oxfam.org/en/research/inequality-virus>. (Қаралған күн: 25.05.2022)
3. Генеральная Ассамблея ООН Резолюция, принятая Генеральной Ассамблеей 25 сентября 2015 года [без передачи в главные комитеты (A/70/L. 1)] 70/1 // Преобразование нашего мира: Повестка дня в области устойчивого развития на период до 2030 года – 2015.– С. 44
4. Брундтланд Г. Х. Наше общее будущее: доклад Международной комиссии по окружающей среде и развитию (МКОСР)/пер. с англ. – Прогресс, 1989.
5. Котляков В.М., Глазовский Н.Ф., Руденко Л.Г. Географические подходы к проблеме устойчивого развития // Известия РАН. Серия география. – 1997. – №6. – С. 8–15.
6. Сырлыбаева Б. Р. Устойчивое развитие: проблемы определения и реализации. – 2009.
7. Лось В.А., Урсул А.Д. Устойчивое развитие. – М., 2000. – 252 с. 8 Ускова Т.В. Управление устойчивым развитием региона: монография // Вологда: ИСЭРТ РАН, 2009. – 355 с.
8. Коптюг В.А., Моисеев Н.Н. Основные факторы, обуславливающие необходимость перехода человечества к устойчивому развитию // Реформы в России с позиций концепции устойчивого развития. – Новосибирск: «Гражданский мир», 1995. – С. 14–18.
9. Хамбар Б., Елеусизова Б. К. Цели устойчивого развития в долгосрочной стратегии Казахстана. – 2018.
10. Клишина Е. А. Международная организация труда и РК: Обеспечение достойного труда. – 2016.
11. Виноградова Т. И. Партисипаторное бюджетирование как инструмент, способствующий достижению целей устойчивого развития // Финансовый журнал. – 2021. – Т. 13. – №. 2. – С. 46–60.
12. Вагин В. В., Гаврилова Н. В., Шаповалова Н. А. Актуальные вызовы и проблемы развития инициативного бюджетирования // Финансовый журнал. 2020. Т.12. №1. С. 9–26.
13. Ускова Т.В. Управление устойчивым развитием региона: монография // Вологда: ИСЭРТ РАН, 2009. – 355 с.

14. Le Blanc D. Towards integration at last? The sustainable development goals as a network of targets //Sustainable Development. – 2015. – Т. 23. – №. 3. – С. 176–187.
15. Hege E., Brimont L. Integrating SDGs into national budgetary processes //Studies. – 2018. – Т. 5. – С. 18.
16. Danilov Y. Sustainable Finance: a New Theoretical Paradigm // Mirovaia ekonomika i mezhdunarodnye otnosheniia – 2021. – V. 65. – Issue 9 С. 5–13.
17. Добровольный Национальный обзор Республики Казахстан по достижению Целей Устойчивого Развития. – URL: <https://inlnk.ru/kXm7v6> .
Қаралған күн: 24.04.2022.
18. Назарбаев Н. «Стратегия Казахстан-2050»: новый политический курс состоявшегося государства: послание Президента Республики Казахстан-Лидера нации Нурсултана Назарбаева народу Казахстана от 14 декабря 2012 года. – 2018.
19. КАЗАХСТАН: Дорожная карта Казахстана по мониторингу достижения Целей устойчивого развития на 2020–2022 годы // Подготовлено в рамках Программы совместных экономических исследований Правительства Республики Казахстан и Группы Всемирного банка. – 2019.
20. Назарбаев Н. А. План нации–100 конкретных шагов по реализации пяти институциональных реформ //Казахстанская правда. – 2015. – Т. 20.
21. Rapid Integrated Assessment (RIA). Facilitating mainstreaming of SDGs into national and local plans. UNDP (2017). One United Nations Plaza. New York, NY. 10017 USA. 91p. – URL: <https://inlnk.ru/LAN3Zk> . Қаралған күн: 01.05.2022
22. Автономная некоммерческая организация «Аналитический центр при правительстве Российской Федерации». Научно-исследовательская работа // «Разработка методологии анализа достижений показателей Целей устойчивого развития в рамках интеграционного объединения и ее практическая апробация на примере Евразийского экономического союза. Оценка влияния интеграционных процессов в Союзе на достижение данных показателей» // . – Москва. – 2019. – URL: <https://inlnk.ru/agm7JP>. Қаралған күн: 01.05.2022
23. UNDP. Глобальная Повестка дня в области устойчивого развития // – Нур-Султан. – 2022.
24. Sachs J. et al. Sustainable development report 2021. – Cambridge University Press, 2021.
25. Mulholland E., Berger G. Budgeting for the SDGs in Europe: Experiences, challenges and needs //ESDN Quarterly Report. – 2019. – Т. 52
26. Боровкова В. А., Боровкова В. А. Технологии и инструменты управления финансированием устойчивого развития //Рецензенты: Радина Оксана Ивановна, д-р экон. наук, профессор. – 2020. – С. 7.
27. Stiglitz J., Sen A.and Fitoussi J.–P. Mis-measuring Our Lives. Why GDP Doesn't Add Up. New York: The New York Press, 2010.
28. Бобылев Сергей Николаевич Устойчивое развитие в интересах будущих поколений: экономические приоритеты // Мир новой экономики. 2017.

№3. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ustoychivoe-razvitie-v-interesah-buduschih-pokoleniy-ekonomicheskije-prioritety>. Қаралған күн: 05.05.2022.

29. Богачева О.В. «Зеленые» облигации как важнейший инструмент финансирования «зеленых» проектов / О.В. Богачева, О.В. Смородинов // Финансовый журнал. – 2016. – №2. – С. 70–81. 9.

30. Яковлев И.А. Механизм финансирования «зеленых» инвестиций / И.А. Яковлев, Л.С. Кабир // Финансовый журнал. – 2018. – №3. – С. 9–20.

31. Черемисинова Д.В. Концепции финансового обеспечения устойчивого экономического развития. – 2018. – URL: <https://inlnk.ru/5780Ar>. Қаралған күн 03.04.2022.

32. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2017 жылғы 29 қарашадағы № 790 қаулысымен бекітілген Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік жоспарлау жүйесі // «Әділет» Қазақстан Республикасы нормативтік құқықтық актілерінің ақпараттық-құқықтық жүйесі.– URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1700000790> . Қаралған күн: 23.04.2022

33. Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі Стратегиялық даму жоспарын бекіту және Қазақстан Республикасы Президентінің кейбір жарлықтарының күші жойылды деп тану туралы //URL: [http://adilet.zan.kz/rus/docs U.](http://adilet.zan.kz/rus/docs/U.) – 2018. – Т. 1800000636.

34. Қазақстан Республикасы Қаржы министрінің 2014 жылғы 18 қыркүйектегі № 403 бұйрығы. Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде 2014 жылы 26 қыркүйекте № 9756 / / «Әділет» Қазақстан Республикасы нормативтік құқықтық актілерінің ақпараттық-құқықтық жүйесі тіркелді.– URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V14E0009756/history>. Қаралған күн: 23.04.2022

35. Қазақстан Республикасы Қаржы министрінің м.а. 2014 жылғы 30 қыркүйектегі № 420 «Қазақстан Республикасының Бірыңғай бюджеттік сыныптамасының кейбір мәселелері» туралы Қазақстан Республикасы Қаржы министрінің 2014 жылғы 18 қыркүйектегі № 403 бұйрығына өзгеріс енгізу туралы» бұйрығы // Қазақстан Республикасы нормативтік құқықтық актілерінің «Әділет» ақпараттық-құқықтық жүйесі. – URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V14E0009756#z10255>. Қаралған күн: 25.04.2022

36. Қазақстан Республикасының Стратегиялық жоспарлау және реформалар жөніндегі агенттігінің ұлттық статистика бюросы. 2030 жылға дейінгі Тұрақты даму мақсаттарының мониторингі. – URL: <https://inlnk.ru/Bpek1>. Қаралған күн: 28.04.2022

Қосымшалар

Қосымша 1 – Тұрақты даму мақсаттары индикаторлары мен Бірыңғай бюджеттік сыныптамаcы арасындағы сәйкестіктерді анықтау жолы

№	№ жаһандық	№ индикатор	Жаһандық көрсеткіштің атауы	Қаржыландырылады / қаржыландырылмайды	ББС коды	БС атауы
Мақсат 1. Кедейліктің барлық түрлерін кеңінен жою					06 1	Әлеуметтік камсыздандыру
1	1	1.1.1	Халықаралық кедейлік шегінен тыс өмір сүретін халықтың жынысы, жасы, жұмыспен қамтылу мәртебесі және тұрғылықты жері (қалалық/ауылдық) бойынша бөліністегі үлесі	+	06 1 213 027	Азаматтардың жекелеген санаттарын әлеуметтік камсыздандыру және оларды төлемдер бойынша сүйемелдеу
2	2	1.2.1	Ресми кедейлік шегінен тыс өмір сүретін ел халқының жынысы мен жасына қарай бөліністегі үлесі	+		
3	3	1.2.2	Ұлттық анықтамаларға сәйкес, барлық көріністерінде кедейлікте өмір сүретін ерлер, әйелдер және барлық жастағы балалар үшін	+		
4	4	1.3.1	Балаларды, жұмыссыздарды, қарттарды, мүгедектерді, жүкті әйелдерді, жана туған нәрестелерді, еңбек жарақатын алған адамдарды және кедейлер мен осал адамдарды бөле отырып, әлеуметтік қорғаудың ең төменгі деңгейімен/жүйелерімен қамтылатын халықтың жынысы бойынша бөліністегі үлесі	+		
5	5	1.4.1	Базалық қызметтерге қолжетімділігі бар үй шаруашылықтарында тұратын халықтың үлесі	+	Бөліп көрсету мүмкін емес	
6	6	1.4.2	Жер иеленудің кепілдік берілген құқықтарына ие, заңда танылған құжаттармен расталған және өзінің жерге құқықтарын кепілдік берілген деп есептейтін жиынтық ересек халықтың жынысы бойынша және жер иеленудің нысандары бойынша бөліністегі үлесі	+	Бөліп көрсету мүмкін емес	
7	7	1.5.1	100 000 адамға шаққанда апат салдарынан тікелей қаза тапқандардың, хабар–шарсыз кеткендердің және зардап шеккендердің саны		Бөліп көрсету мүмкін емес	
8	8	1.5.2	Әлемдік жалпы ішкі өнімге (ЖІӨ) пайыздық қатынаста апаттардан болатын тікелей экономикалық шығындар	+	02 2 202 036	Инженерлік қорғау жөніндегі жұмыстарды жүргізуге халықты, объектілерді және аумақтарды табиғи және дүлей зілзалалардың
9	9	1.а.1	Барлық донорлардан алынған және кедейлікті жоюға жіберілетін, алушы елдің жалпы ұлттық кірісінің үлесі ретінде Даму мақсатындағы ресми көмекке арналған субсидиялардың жиынтық көлемі	+	Бөліп көрсету мүмкін емес	
10	10	1.а.2	Мемлекеттік шығыстардың жалпы сомасындағы негізгі қызметтерге (білім беру,	+	04, 05, 06	Білім беру, Денсаулық сақтау, Әлеуметтік

			денсаулық сақтау және әлеуметтік қорғау) арналған шығыстардың үлесі			қамтамасыздандыру
11	11	1.б.1	Халықтың аз қамтылған жіктерінің мүддесіндегі Мемлекеттік әлеуметтік шығыстар	+	06 код	
Ескертпе - автор [35,36] дереккөздер негізінде жасаған						

Аналитикалық жазба

Жоба авторы: Айгерім Досова, Басқару институтының магистранты
 Ғылыми жетекші: Жасер Әзімханұлы Жарқынбаев, э.ғ.д.

<p>Жоба идеясы</p>	<p>Талдамалық жазбаның идеясы Қазақстан қабылдаған Тұрақты даму мақсаттарынан туындайтын міндеттемелерге және мемлекеттік саясат құралдарын әзірлеу кезінде оларды есепке алу қажеттігіне назар аудару болып табылады.</p> <p>Магистрлік жоба тақырыбы: Тұрақты даму мақсаттарына қол жеткізудегі экономикалық саясат құралдарын жетілдіру.</p>
<p>Проблемалық жағдай (кейс)</p>	<p>Зерттеу жұмысын жүргізу қажеттілігі елімізде ТДМ стратегиялық және бюджеттік жоспарлауды әлсіз үйлестіру болып табылады. Сондықтан, Қазақстан үшін ТДМ қағидаттарын стратегиялық және бюджеттік жоспарлауға кіріктіру маңызды.</p> <p>2015 жылғы 25 қыркүйекте БҰҰ–ға мүше мемлекеттер бірауыздан «2030 жылға дейінгі кезеңге арналған тұрақты даму саласындағы күн тәртібін», шешімдер қабылдау кезінде басшылыққа алынуы қажет деп танылған 17 Тұрақты даму мақсаттарын (ТДМ) және 169 тиісті міндеттерді бекітеді. Қазақстан Республикасы ТДМ орындау процесіне белсенді түрде қосылды, Ұлттық үйлестіруші де тағайындалды.</p> <p>Тұтастай алғанда, Қазақстанның 2025 жылға дейінгі Ұлттық даму жоспарының басым бағыттарында БҰҰ–ның Тұрақты даму мақсаттарының көпшілігі толық немесе айтарлықтай толық көрініс тапты. Дегенмен, ТДМ іске асырудағы біздің еліміздің тәсілдемесінде жүйелілік деңгейін арттыру қажеттігін атап өту қажет. БҰҰ бекіткен мақсаттардың маңызды сипаты, олардың тығыз өзара байланысын ескере отырып, ТДМ орындауды талап ететін кешенді тәсіл болып</p>

	<p>табылады. Мәселен, энергия ресурстарының қолжетімділігін кеңейту саласындағы іс–шаралар, егер экологиялық орнықтылықты қамтамасыз ету міндеттеріне қайшы келетін болса, ТДМ талаптарына сәйкес деп есептелмейді.</p>
<p>Осы проблеманың қолда бар шешімдері</p>	<p>Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі ұлттық даму жоспарында тұрақты дамуға сапалы серпін салынған. Осы жоспардың басты міндеттерінің бірі Қазақстанның экологиялық қауіпсіздігіне ең аз залал келтіре отырып, тұрақты экономикалық өсуге қол жеткізу болып табылады, бұл ретте қазіргі және болашақ ұрпақтардың қажеттіліктері қанағаттандырылуы тиіс. Ұлттық жоспар қолайлы қоршаған орта құқықтарына ерекше назар аударады.</p> <p>Артықшылықтары: Ел үшін жаңа ресми шарттардың келесідей артықшылықтарды атап көрсетуге болады: тұрақты экономикалық даму моделіне көшу, экологиялық тұрақты даму көрсеткіштерінің жүйесі, Экологиялық кодекс қағидаттарын күшейту, ұлт денсаулығына зиян келтіру тәуекелдерін азайту, экологиялық қаржы құралдары және т.б. бұдан басқа, энергия тиімділігін арттыру, оның ішінде жаңартылатын энергия көздерін дамыту.</p> <p>Кемшіліктері:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ әр тұрақтылық компоненті басқа компоненттердің мүдделерін ескермеуі; ○ тұрақтылық компоненттері арасындағы теңгерімсіздік.
<p>Бұл мәселенің ұсынылған шешімдері</p>	<p>Зерттеу барысында Қазақстанның дамуын қаржыландырудың ТДМ іске асыруға әсерін талдау мақсатында ТДМ индикаторларының тізбесі жасалды, Бірыңғай бюджеттік сыныптама (ББС) шығыстарының функционалдық сыныптамасына неғұрлым сәйкес келетін индикаторды қаржыландырумен қамту дәрежесі де айқындалды. Нәтижесінде қолданыстағы Бірыңғай бюджеттік сыныптама тұрақты даму мақсаттарын бюджеттік қаржыландырумен қамту деңгейін жеткілікті түрде көрсетпейтіні</p>

	<p>анықталды. Жүргізілген талдауды негізге ала отырып, Үйлестіруші органға – Ұлттық экономика министрлігіне (ҰЭМ) ТДМ бюджеттеу тұжырымдамасын әзірлеу ұсынылады. ББС шығыс баптары мен индикаторларын толық салыстыру үшін құзыретті мемлекеттік органдарға (ҰЭМ үйлестіруші орган ретінде және қаржы министрлігі (Қаржымині) бейінді орган ретінде) Бірыңғай бюджеттік сыныптама мен ТДМ индикаторлары арасында өтпелі кілттерді әзірлеу ұсынылады. Өтпелі кілттер – бұл жіктеудің әр тобының (әр индикатордың) салыстырылатын жіктеудің бір немесе бірнеше топтамасына пайыздық қатынастағы салым үлесін анықтаумен сәйкестігін белгілейтін кесте. Өтпелі кілтті пайдалану жұмсалған бюджет қаражатының бағытын жоғары дәлдікпен анықтауға мүмкіндік береді. Бюджеттік қаржыландыру Қазақстанда ТДМ–ды іске асыруда негізгі рөл атқарады, алайда ТДМ–ды іске асыруды күшейту үшін бюджеттік қаржыландыру жеткіліксіз. ТДМ бюджеттік қаржыландыруды жеткіліксіз немесе қаржыландырумен мүлде қамтылмаған индикаторлар бағытында кеңейту ұсынылады.</p>
<p>Күтілетін нәтиже</p>	<p>Тұрақты дамудың әлеуметтік, экономикалық және экологиялық аспектілерінің бірлігі мен теңгерімділігін қамтамасыз ететін кешенді тәсілді іске асыру негізінде ТДМ–ға қол жеткізу тиімділігін арттыру.</p> <ul style="list-style-type: none"> – тұрақты даму мақсаттарын оқшаулау және орындау бойынша ағымдағы мәртебені бағалау және оның негізінде болашақта назар аударуға лайық салаларды анықтау күтілуде; – Бірыңғай бюджеттік классификация ТДМ бюджеттеу деңгейін жеткілікті түрде көрсетпейді деп күту керек; – егер ТДМ қағидаттарын бюджеттік жоспарлауға интеграциялайтын болсақ, онда тұрақты даму мақсаттарын іске асырудың тиімділігі артады деп бағамдалуда. <p>Осылайша, ТДМ–ды іске асыруға біздің еліміздің тәсілінде жүйелілік деңгейін арттыру,</p>

	атап айтқанда, Тұрақты дамудың элеуметтік аспектілерін стратегиялық жоспарлаудың ұлттық құжаттарына неғұрлым толық енгізу.
Әдебиет	<ol style="list-style-type: none"> 1. Судас Л.Г. (2017) Бизнес за устойчивое развитие // Государственное управление. 2. Добровольный Национальный обзор Республики Казахстан по достижению Целей Устойчивого Развития. – URL: https://inlnk.ru/kXm7v6 3. Черемисинова Д.В. Концепции финансового обеспечения устойчивого экономического развития. – 2018. – URL: https://inlnk.ru/5780Ap 4. Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі Стратегиялық даму жоспарын бекіту және Қазақстан Республикасы Президентінің кейбір жарлықтарының күші жойылды деп тану туралы //URL: http://adilet.zan.kz/rus/docs U. – 2018. – Т. 1800000636. 5. Sachs J. et al. Sustainable development report 2021. – Cambridge University Press, 2021. 6. Дунаев О.И., Нагорнов В.А. (2017) Гармонизация практики корпоративной социальной ответственности для достижения целей устойчивого развития // Государственно–частное партнерство. 7. UN Sustainable Development Solutions Network (SDSN) (с. а.) Official web–site. Режим доступа: http:// unsdsn.org/. 8. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2017 жылғы 29 қарашадағы № 790 қаулысымен бекітілген Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік жоспарлау жүйесі // "Әділет"Қазақстан Республикасы нормативтік құқықтық актілерінің ақпараттық–құқықтық жүйесі.– URL: https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1700000790. 9. Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі Стратегиялық даму жоспарын бекіту және Қазақстан Республикасы Президентінің кейбір жарлықтарының күші

жойылды деп тану туралы //URL: [http://adilet.zan.kz/rus/docs U. – 2018. – Т. 1800000636.](http://adilet.zan.kz/rus/docs/U_2018_1800000636)

10. Қазақстан Республикасы Қаржы министрінің 2014 жылғы 18 қыркүйектегі № 403 бұйрығы. Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде 2014 жылы 26 қыркүйекте № 9756 // "Әділет"Қазақстан Республикасы нормативтік құқықтық актілерінің ақпараттық–құқықтық жүйесі тіркелді.– URL: [https://adilet.zan.kz/rus/docs/V14E0009756/history.](https://adilet.zan.kz/rus/docs/V14E0009756/history)

11. Қазақстан Республикасы Қаржы министрінің м.а. 2014 жылғы 30 қыркүйектегі № 420 "Қазақстан Республикасының Бірыңғай бюджеттік сыныптамасының кейбір мәселелері "туралы Қазақстан Республикасы Қаржы министрінің 2014 жылғы 18 қыркүйектегі № 403 бұйрығына өзгеріс енгізу туралы" бұйрығы // Қазақстан Республикасы нормативтік құқықтық актілерінің "Әділет" ақпараттық–құқықтық жүйесі.– URL: [https://adilet.zan.kz/rus/docs/V14E0009756#z10255.](https://adilet.zan.kz/rus/docs/V14E0009756#z10255)